

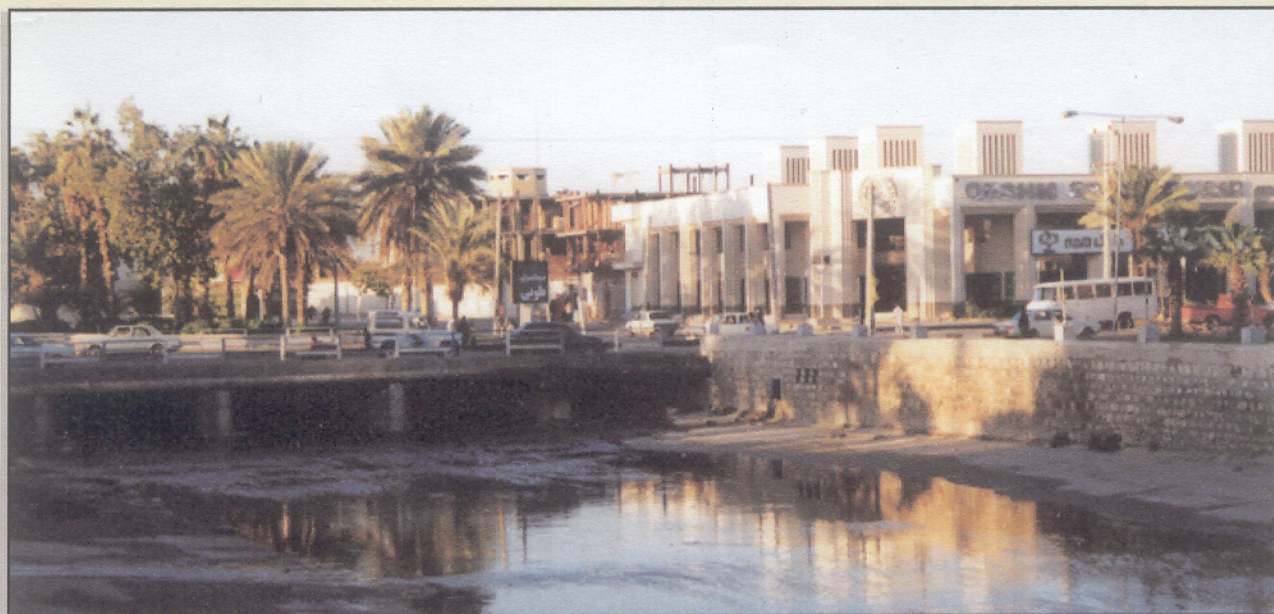
سازمان مسکن و شهر سازی

استان هرمزگان

طرح راهبردی - ساختاری شهر بندر عباس
(بازنگری در طرح جامع)

مطالعات اجتماعی

(ویرایش اول)

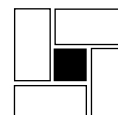
مهندسان مشاور شarmند

زمستان ۱۳۸۱

فهرست مطالب

عنوان	شماره صفحه
۲-۱-۳- بررسی ساختار و خصوصیات عمده اجتماعی شهر بندرعباس	۱
۲-۱-۳-۱- پیشینه زیست و ساختار اجتماعی فضای شهر	۱
الف) پیشینه تاریخی شهر	۱
ب) عوامل مؤثر بر پیدایش شهر	۴
پ) تحولات اجتماعی مؤثر بر بافت شهر	۷
۲-۱-۳-۲- منشاء و ترکیب اجتماعی و فرهنگی محلات شهر و عوامل مؤثر بر	
شکل گیری آنها	۱۱
الف) محلاتی که نام آنها نشان دهنده مبدا و مهاجرت ساکنان آنها است	۱۲
ب) محلاتی که نام آنها نشان دهنده اجتماع صاحبان حرف و مشاغل ساکنان هستند	۱۲
پ) محلاتی که نام آنها نشان دهنده موقعیت محله نسبت به شهر هستند	۱۳
ت) محلاتی که در دهه‌های اخیر پدید آمده و از وضعیت متنوع اجتماعی و فرهنگی	
ساکنان برخوردار است	۱۳
۲-۱-۳-۳- خصوصیات اجتماعی جمعیت شهر	
الف) زبان و گویش	۲۵
ب) دین و مذهب	۲۶
پ) میزان سواد	۲۷
ت) سطح آموزش	۲۸
ث) وضعیت اجتماعی مهاجرت	۳۱

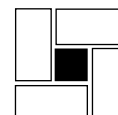

فهرست مطالب

عنوان	شماره صفحه
۲-۱-۳-۴- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری از بررسی ساختار و خصوصیات اجتماعی	
شهر بندرعباس	۳۸
الف) منطقه مرکزی شهر	۳۹
ب) منطقه شمال، شرق و غرب منطقه مرکزی شهر	۴۰
پ) منطقه شمال شرق و شمال غرب شهر	۴۱
ت) منطقه شمال بلوار جمهوری اسلامی (شمال کمربندی)	۴۱
ث) منطقه شرق شهر	۴۲
منابع و مأخذ	۴۵

فهرست جداول

عنوان	شماره صفحه
جدول شماره ۱: میزان و نسبت باسوادان در جمعیت ۶ ساله و بیشتر شهر بندرعباس	
برحسب گروههای عمده سنی	۲۸
جدول شماره ۲: جمعیت در حال تحصیل شهر بندرعباس برحسب جنس، سن و	
دوره تحصیلی	۳۰
جدول شماره ۳: نسبت جمعیت در حال تحصیل شهر بندرعباس برحسب جنس و	
دوره تحصیلی	۳۰
جدول شماره ۴: تعداد مهاجران وارد شده طی ۱۰ سال ۷۵-۱۳۶۵ به شهر بندرعباس	
برحسب جنس، سن و آخرین محل اقامت قبلی	۳۶
جدول شماره ۵: نسبت مهاجران وارد شده طی ۱۰ سال ۷۵-۱۳۶۵ به شهر بندرعباس	
برحسب جنس و آخرین محل اقامت قبلی	۳۷
جدول شماره ۶: تعداد مهاجران وارد شده طی ۱۰ سال ۷۵-۱۳۶۵ به شهر بندرعباس	
برحسب جنس و مدت اقامت	۳۷
جدول شماره ۷: نسبت مهاجران وارد شده طی ۱۰ سال ۷۵-۱۳۶۵ به شهر بندرعباس	
برحسب جنس و مدت اقامت	۳۷

۳-۱-۲- بررسی ساختار و خصوصیات عمده اجتماعی شهر بندرعباس

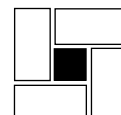
۳-۱-۳-۱- پیشینه زیست و ساختار اجتماعی فضای شهر

الف) پیشینه تاریخی شهر

ناحیه بندرعباس از لحاظ تاریخی دارای قدمت زیادی است. مورخان و باستان شناسان عقیده دارند که این ناحیه هنگام حکومت هخامنشیان یکی از بنادر مهم منطقه بوده است. گفته می‌شود که داریوش برای کنترل امپراطوری خود و رسیدگی به مناطق فتح شده تا کناره دریای سرخ به وسیله کشتی‌های بادبانی، از داخل خلیج فارس عبور کرده و از بنادر آن استفاده می‌کرده است. در قرن چهارم هجری قمری در حوالی بندرعباس فعلی، بندر و روستای کوچکی به نام "سورو" وجود داشت که جغرافیایانویسان قرن چهارم قمری از آن نام برده‌اند. برخی معتقدند "شهر" که اصطخری به عنوان دهی کوچک بر کنار دریا از آن نام برده همان بندر سورو است. این محل امروزه یکی از محلات شهر بندرعباس به حساب می‌آید.

بندر سورو در سال ۹۲۴ هجری قمری "بندر جرون" خوانده می‌شد و دهی کوچک بود و روبروی سواحل شمالی جزیره پراهمیت "هورموز" آن روزگار قرار داشت. با ترقی این جزیره و درآمدن آن به صورت یک مرکز بزرگ تجاری، جرون که مرکز تخلیه مال‌التجاره و بارگیری کشتی‌ها بین جزیره هرمز و ایران شده بود، رفته رفته رونق پیدا کرد و چنانچه "میلتون" شاعر انگلیسی در منظومه "بهشت گمشده" از زیبایی هرمز چنین یاد می‌کند: "اگر همه جهان به مانند انگستری باشد، هرمز نگین آن انگستر خواهد بود".

در اوایل قرن دهم هجری قمری (۱۵۰۷ میلادی)، پرتغالی‌ها به رهبری دریاسالار آلبرکوک، بر هرمز و باریکه ساحلی مقابل آن و همچنین بر جرون مسلط شدند و جرون پس از آن به نام "گمرو" نامیده شد و این اولین نام اصلی بندرعباس بود که بر زبان‌ها افتاد. به‌طوری که در دایره‌المعارف الاسلامیه نوشته شده گمرو یا گامرون Gombroon از جرون (جارون) اسم سابق

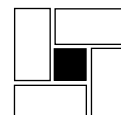
جزیره هرمز مشتق شده است و این کلمه در نگارش‌های مختلف فارسی به‌صورت گمبرون، گمیرون، گامرون و گمبرو نیز نوشته شده است. بعضی از نویسندگان گمبرون را مشتق از کلمه ترکی گمرگ دانسته‌اند، اما لبروین Lebrun سیاح معروف هلندی معتقد است که پرتغالی‌ها این محل را به علت وجود نوعی خرچنگ دریایی کوچک به اسم گامبری، کامرانگ نامیده‌اند. نام متداول بعدی یعنی گمبرون یا گامبرون به احتمال زیاد از لغت پرتغالی "گامارائو" اقتباس شده است.

در سال ۱۶۱۵ میلادی، ایرانیان گمرو را از تصرف پرتغالی‌ها خارج کردند. از سوی دیگر انگلیسی‌ها و هلندی‌ها نیز بر ضد پرتغالی‌ها که سعی داشتند دست آنها را از تجارت پرسود خلیج فارس کوتاه کنند، شورش کردند. چنانکه در سال ۱۶۲۲ میلادی شاه عباس با کمک کشتی‌های شرکت هند شرقی بریتانیا، دست پرتغالیان را از هرمز کوتاه کرد. به مناسب این پیروزی بندرگمبر به بندرعباس تغییر نام داد.

تا قبل از سال ۱۶۵۰ میلادی (۱۰۷۰ هجری قمری) بندرعباس حصار نداشت، ولی از این زمان دور شهر را محصور کردند تا بر امنیت آن افزوده گردد. انگلیسی‌ها و هلندی‌ها در بندرعباس تجارتخانه و در کنار دریا عمارت زیبایی بنا کردند. در این بندر لنگرگاه مناسبی وجود داشت، لذا اکثر کشتی‌های بزرگی که از هلند برای ایران و عثمانی و سایر نقاط کالا حمل می‌کردند در این بندرلنگر می‌انداختند.

هلندی‌ها در سال ۱۱۱۰ هجری قمری (۱۶۹۸ میلادی) با کسب اجازه از دولت ایران، شهر تازه‌ای با بافت و معماری ویژه در وسط شهر بندرعباس بنا نمودند و بافت و شهر جدید تا سال ۱۱۳۵ هجری قمری دوام یافت. (عمارت کلاه فرنگی در همین ایام بنا شده است)

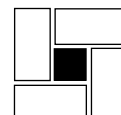
در نیمه نخست قرن هفدهم میلادی، نمایندگان کمپانی هند شرقی سعی کردند بندرعباس را به پایگاه اصلی خود در خلیج فارس تبدیل کنند. به همین لحاظ مرکز کمپانی هند شرقی در

بندرعباس مستقر گردید. ناوهای نظامی کمپانی هند شرقی نیز در آب‌های نزدیک بندرعباس پهلو گرفتند. این شرکت در سال ۱۷۵۹ میلادی به علت متشنج شدن اوضاع و بمباران تأسیسات تجاری انگلیسی‌ها در بندرعباس، مرکز تجارت خود را از این بندر به بندر بصره منتقل نمود. این امر بیش از پیش شرایط انحطاط بندرعباس را فراهم کرد. بعد از ظهور نادرشاه، بندر بوشهر مقر ناوگان ایران شد و بندرعباس و توابع آن طبق قرارداد به سلطان مسقط به اجاره واگذار شد. در پی شورش ۱۸۶۸ میلادی در مسقط این امتیاز لغو شد و شهر بندرعباس و توابع آن دوباره به تصرف کامل دولت ایران درآمد. پس از نهضت مشروطیت و تصویب قانون ایالات و ولایات، بندرعباس و توابع آن جزو محدوده ایالت فارس قرار گرفت و سپس در محدوده اختیارات حاکم کرمان درآمد. از آن زمان تا اواخر دوره قاجاریه بندرعباس همچنان اهمیت خود را به عنوان یکی از دو بندر اصلی جنوب ایران حفظ کرد، به‌طوریکه جمعیت آن در احصائیه‌های زمان ناصرالدین شاه حدود نه هزار نفر آمده است و در سال ۱۲۸۵ هجری شمسی، سدیدالسلطنه کیابی جمعیت آن را حدود ۱۴۶۰۰ نفر ذکر کرده است.

پس از جنگ جهانی اول، با ایجاد و رونق بنادر جدیدی چون بندرامام خمینی و بندرماهشهر و خرمشهر و احداث راه‌آهن سراسری، بندرعباس به کلی از رونق افتاد و فعالیت آن منحصر به تجارت ساحلی و داد و ستد با امارات جنوب خلیج فارس و گاه تا دریای سرخ و زنگبار و سواحل آفریقای شرقی گردید. شاید تنها اقدامات قابل ذکر در این دوره تأسیس کارخانه کنسروسازی ساردین بندرعباس و ایجاد اولین نیروگاه برق شهر باشد.

با آغاز جنگ جهانی دوم و اشغال ایران توسط متفقین و تمرکز ترابری دریایی خرمشهر و بندرامام خمینی (و پس از آن تا سال‌های ۱۳۲۰)، حتی ته مانده رونق قبلی نیز کم‌کم از میان رفت و بندرعباس به کلی فراموش شد تا جایی که به‌صورت تبعیدگاه افراد شرور درآمد.

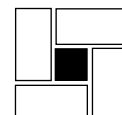
پس از این دوره رکود، مجدداً "بندرعباس مورد توجه قرار می‌گیرد و با احداث اسکله جدید (اسکله شهید بهشتی فعلی) و آغاز فعالیت نیروی دریایی و شیلات جنوب از اوایل سال‌های ۱۳۴۰ رو به گسترش می‌گذارد. به‌طوری‌که جمعیت آن به نسبت سال ۱۳۳۵ حدود دوبرابر افزایش می‌یابد. این تعداد در سال ۱۳۵۵ به چهار برابر می‌رسد. این رشد بسیار شتابان‌تر از آنچه تصور می‌شد، انجام گرفت. گسترشی این چنین عمدتاً ناشی از برنامه‌های جاه‌طلبانه رژیم شاه بود که برای عمران و آبادانی بندرعباس اجرا می‌گردید.

در حال حاضر این شهر یکی از مهم‌ترین مراکز استراتژیکی و تجاری ایران در جوار خلیج فارس و دریای عمان است. بارانداز شهید رجایی، اسکله بزرگی است که بخش وسیعی از مبادله کالاهای تجاری بین ایران و دیگر کشورها از طریق آن صورت می‌گیرد. بندرعباس از طریق راه‌های دریایی، راه‌آهن، جاده‌های ترانزیتی درجه یک و از طریق راه هوایی به کلیه مناطق مرکزی داخل کشور و کشورهای جهان مرتبط می‌باشد.

ب) عوامل مؤثر بر پیدایش شهر

شهر بندرعباس در ادوار مختلف تاریخی تحت تأثیر عوامل مختلفی رشد و گسترش یافته و در نهایت شکل کالبدی امروزی خود را پیدا کرده است. بدون شک نقش عوامل جغرافیایی و موقعیت طبیعی و در درجه اول وجود دریای عمان و خلیج فارس در پیدایش این کانون زیستی انکارناپذیر است.

نتایج مطالعات تاریخی و پیشینه شهر نشان می‌دهد که اسکلت شهر بندرعباس همانند دیگر پدیده‌های کالبدی آن بازتاب عواملی همچون ساحل، ارتفاعات، رطوبت، گرما و جریان‌ات هوا، رشد خطی متناوب و فعالیت‌های درون آن (اسکله، گمرک، بازار، راه ارتباطی به داخل کشور) می‌باشد. در این میان عامل دریا و ساحل و اهمیت ارتباطی و گمرکی آن و نقش تأثیرگذار جزیره هرمز از اهم عوامل تأثیرگذار بر پیدایش شهر بوده است.

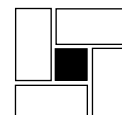

اطلاعات تاریخی حاکی از آن است که اساساً پیدایش شهر بندرعباس ارتباط مستقیمی با وجود جزیرهٔ هرمز دارد. این جزیره در اواخر قرن چهارم هجری دارای اهمیت ویژه بوده و ابن حوقل نام آن را با آبادان و سیراف یک جا آورده است. اهمیت جزیرهٔ هرمز در ارتباط با موقعیت استراتژیک و استعداد ارتباطی جزیره در زمینهٔ بازرگانی و داد و ستد منطقه‌ای بوده است. همین امر باعث پیدایش شهر ثروتمند هرمز در دورهٔ تاریخی یاد شده بوده که بعدها کوچ جمعیت از هرمز به محل فعلی بندرعباس و به‌ویژه محلهٔ قدیمی آن "سورو" منجر به پیدایش نقطه سکونت جدید شده است. در ادوار بعدی نیز اهمیت جزیره خواه اهمیت سکونت آن و خواه اهمیت استراتژیکی‌اش، ادامه پیدا کرده، به نحوی که امروزه نیز در معادلات سیاسی منطقه از اهمیت درخور توجهی برخوردار می‌باشد.

از دیگر عوامل مؤثر در پیدایش و گسترش شهر بندرعباس عامل جغرافیایی و به‌ویژه وجود سواحل خلیج فارس و دریای عمان می‌باشد. این شرایط زمینه‌های بسیار مساعدی را برای تجارت دریایی از طریق راه‌های ارتباط آبی فراهم ساخته است، به‌نحوی که دستیابی به این امتیاز ویژه، دولت‌ها و کشورهای مختلفی را به این منطقه کشانده و حتی منجر به درگیری‌های بین دول استعمارگر با همدیگر و با حکومت‌های ایرانی شده است. تصرف جزیرهٔ هرمز توسط پرتغالی‌ها و اشغال شهر و جزیره به مدت صد و پانزده سال توسط این کشور از جملهٔ چنین مداخلاتی است که توانمندی‌های ارتباط دریایی بندرعباس از عوامل بروز آن بوده است.

سیطرهٔ پرتغالی‌ها تا سال‌های نخستین قرن دهم هجری ادامه می‌یابد، تا این‌که در این زمان، شاه‌عباس با کمک انگلیسی‌ها هرمز را آزاد می‌کند. مقارن این احوال، بر ساحل خاک‌های ایران و در نزدیکی هرمز بندرگاهی بود که جرون نام داشت و محل تجارت بازرگانان لار بود.

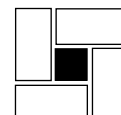
این بندرگاه که در محل فعلی بندرعباس قرار داشت و به نام جرون یا گامبرون در تصرف پرتغالی‌ها بود، توسط شاه‌عباس فتح شد و با نام بندرعباس در ساحل دریای فارس رشد خود را به

عنوان هسته اولیه شهر فعلی شروع نمود. همزمان با گسترش این بندر ابتدا هلندی‌ها و سپس انگلیسی‌ها در این محل به فعالیت‌های تجاری پرداختند و این فعالیت‌ها و مجموعه حرکات انسانی مرتبط با فعالیت‌های بازرگانی باعث رونق شهر شد. به نحوی که بعد از گذشت حدود هفتاد سال از این تاریخ، تعداد جمعیت ساکن آن به ۹ هزار نفر رسید. این تعداد در سال ۱۶۷۴ میلادی که شاردن - سیاح فرانسوی - از بندرعباس دیدن کرده، بین ۱۴۰۰ تا ۱۵۰۰ واحد خانه مسکونی گزارش شده که حاکی از رشد شتابان شهر بندرعباس در ارتباط با فعالیت‌های تجاری و بازرگانی دول مختلف بوده است.

بنابراین عامل نزدیکی به دریا که بازرگانی دریایی و ارتباط آبی با کشورهای مختلف را بسیار تسهیل می‌کرد، دومین عامل مهم در پیدایش و گسترش شهر بوده است. این اهمیت در دوره معاصر و در دهه‌های اخیر نیز کاملاً تداوم داشته، با این تفاوت که حاکمیت بلامنازع بر منطقه و استفاده از نقش و اهمیت جغرافیایی کاملاً تحت حکمرانی دولت ایران قرار گرفته است.

عامل سیاسی از اهم عوامل مؤثر در کم و کیف رشد و گسترش شهر بندرعباس در طول ادوار تاریخی بوده است. این تأثیر هم به شکل عامل گسترش و هم به عنوان عامل انحطاط زندگی شهری در بندرعباس عمل نموده است. هرچند نقش بندری این منطقه در طول تاریخ باعث رشد و توسعه و گسترش کانون‌های زیستی نواحی ساحلی شده، ولی همین اهمیت باعث بروز تنش‌های سیاسی و انحطاط میراث مدنی منطقه نیز گشته است. انقراض سلسله صفویه و فتنه افغانه بندرعباس را با سرعتی زیاد به ویرانی کشانده، به نحوی که بنا به روایتی تاریخی، در سال ۱۷۵۰ میلادی بیش از نه دهم خانه‌های شهر متروک بوده‌اند. این رکود و بی‌رونقی تا سال‌های ۱۸۵۵ ادامه می‌یابد تا این که در همین سال با افزایش اجاره بندر و نهایت خلع ید از امامان مسقط که اجاره‌دار بندر بودند، مجدداً شهر رونق می‌گیرد و باردیگر نقش بندری آن، تحولات شهرنشینی و گسترش کالبدی شهر را موجب می‌گردد. طوری که در دوره قاجار و در زمان ناصرالدین شاه و در

سال‌های پس از آن، بندرعباس از پررونق‌ترین شهرهای ایران بوده و بنا به گزارش سدیدالسلطنه کبابی جمعیت آن در سال‌های ۱۲۸۵ هجری شمسی بیش از ۱۴/۵ هزارنفر بوده است.

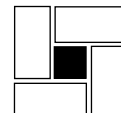
پس از جنگ جهانی اول بنادر دیگری از جمله بندرخرمشهر، بندرامام‌خمینی فعلی و بندرماهشهر و احداث راه‌آهن سراسری، بندرعباس را نسبتاً از رونق انداختند و فعالیت در آن منحصر به تجارت ساحلی و داد و ستد با امارات جنوب خلیج فارس و تا دریای سرخ و رنگبار و سواحل افریقای شرقی گردید.

از سال ۱۳۴۰ شمسی با احداث اسکله جدید (شهید بهشتی فعلی) و آغاز فعالیت نیروی دریایی و شیلات جنوب، بندرعباس رو به گسترش می‌گذارد. در فاصله بین دو سرشماری عمومی جمعیت شهر حدوداً "دوبرابر می‌شود و از ۱۸ هزارنفر در سال ۱۳۳۵ به حدود ۳۵ هزارنفر در سال ۱۳۴۵ افزایش می‌یابد. در ده سال بعد این افزایش با شتاب بیشتری صورت می‌پذیرد که با گسترش فزاینده در سال ۱۳۵۵ جمعیت آن به بیش از ۸۸ هزار نفر می‌رسد.

بدین ترتیب آن‌چه که می‌توان از تأثیر تحولات اجتماعی و سیاسی بر پیدایش و گسترش شهر بندرعباس استنتاج نمود، مشتمل بر مواردی است که از اهم آنها می‌توان به نقش بندری و ساحلی این شهر، اهمیت راه‌های دریایی آن، موقعیت استراتژیک و سیاسی منطقه، عوامل اقلیمی منطقه، فعالیت‌های بازرگانی، حضور دول خارجی و ... اشاره نمود.

ب) تحولات اجتماعی مؤثر بر بافت شهر

همان‌طور که گفته شد خاستگاه شهر، بندرکوچک جرون یا گامرون بوده است. هسته اولیه این بندر که در کنار محله قدیمی سورو قرار داشت، در غرب خور سیدکامل و احتمالاً "در حوالی محله قلعه‌شاهی یا پشت شهر فعلی قرار داشت. ساکنان اولیه این محلات از مهاجرانی تشکیل می‌شد که از جزیره هرمز به این محل آمده بودند. قلعه شاهی همزمان با فتح جزیره هرمز توسط شاه‌عباس در محل فعلی احداث شده و حصارى به دور آن کشیده شد. ابتدا شهر را دوبرج حفاظت

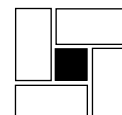

می‌کرده و سپس برج سومی نیز مقارن ایامی که "تاورنیه" - سیاح معروف فرانسوی - از آنجا عبور می‌کرده، به آنها افزوده شده است. حصار نامبرده طبعاً نمی‌توانسته است در یک سوی شهر باشد و مطمئناً در شمال آن نیز کشیده شده بود و به احتمال زیاد اثری نیز از خود به جای گذاشته است که عبارت است از معبر مستقیم و نسبتاً عریضی که محله قلعه‌شاهی را از محله شمیلی‌ها جدا می‌سازد و با کوچه‌های معوج و شکسته و تنگ محل همخوانی ندارد. از طرف شرق نیز، احتمالاً شهر محدود به خور سیدکامل می‌شده است. مسجد معروف به گله‌داری که امروزه هم مورد استفاده قرار می‌گیرد، علی‌رغم بازسازی‌های متعدد، منسوب به همین دوره می‌باشد.

در اواخر قرن هفدهم میلادی تجار هلندی در حومه شرقی شهر در کنار دریا تأسیساتی برای خود دایر نمودند که به نام کلاه‌فرنگی خوانده می‌شد و هنوز هم پابرجا است و می‌توان آن را نقطه شروع رشد بلانقطاع بندرعباس دانست. این مجموعه به تدریج جمعیتی را به دور خود به‌ویژه در سمت شمال گردآورد و به شهر نو مشهور گشت. رونق این قسمت از شهر به‌ویژه همزمان با فتنه افغان‌ها که منجر به تخریب قسمت قدیمی شهر یا شهر کهنه شده بود، بیشتر گشت.

همزمان با پیدایش محله شهرنو، محلات دیگری نیز همچون بازار، میان شهر و ... روی به توسعه و گسترش نهادند. به تدریج جریان مهاجرت به شهر منجر به پیدایش محله‌های مسکونی جدیدی گشت، ولی مرکز شهر و حوالی بازار فعلی به عنوان مرکز داد و ستد منطقه‌ای همچنان باقی ماند.

شیوه جدید تولید و زندگی اجتماعی و به تبع آن پیدایش بافت‌های نو و تداوم بافت‌های کهنه که بازتاب و بازمانده روابط و نحوه تولید و زندگی اجتماعی کهن است، سیمای شهر بندرعباس را به تلفیقی از نو و کهنه تبدیل کرده‌اند. در این میان تحولات اجتماعی صدسال اخیر و به‌ویژه از سال‌های ۱۳۲۰ به بعد، نقش اصلی را در شکل‌گیری سازمان فضایی شهر و بافت و محله‌بندی آن داشته است. محلاتی همچون میان شهر، لاری‌ها، اوزی‌ها، سیاه‌ها، کارگزاری،

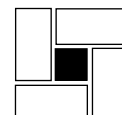

کله‌شاهی، سرریگ، کله‌پزان، کرتی، بلوچ‌ها، نظرآباد، گورفرنگ، کنسولگری، سیم بالا، خواجه‌عطا، پشت‌بند، نای‌بند، گل‌کنی و پشت شهر به ترتیب از محلات قدیمی تا دورهٔ جدید شهر بندرعباس هستند که یا معرف محل اجتماع مبدأ مهاجرت ساکنان، یا معرف محل اجتماع صاحبان حرف و مشاغل ساکنان و یا معرف موقعیت محله نسبت به شهر می‌باشند.

پس از این دوره رشد بندرعباس در دو مسیر مشخص و متمایز انجام گرفته است. یکی ایجاد تأسیسات بزرگ و چشمگیر در طول ساحل و با فاصله از یکدیگر مانند شیلات، نیروی دریایی (نای‌بند)، اسکلهٔ شهید بهشتی، فرودگاه و پایگاه نیروی هوایی، نیروی دریایی سورو و غیره که هریک از آنها بعدها جمعیتی به دور خود گرد آوردند. مسیر دوم رشد کالبدی شهر، اضافه شدن محلات مهاجرنشین به دور قسمت‌های ساخته شده است که باعث ایجاد محلاتی نظیر حسین‌آباد، سیدکامل، آیت‌ا... غفاری و رودباری‌ها گردیده است.

تا پیش از سال‌های ۱۳۴۰ عملکرد بازار و نقش داد و ستد شهر، عامل اجتماعی اصلی در گردآمدن جمعیت و تشکیل محلات مختلف بوده است و تعدادی دکان و تجارتخانه که بیشتر در بازار گردآمده بودند، نقش اصلی را در تجمع انسانی و روی آوردن جمعیت پیرامونی به بافت شهر داشتند.

در سال‌های اولیهٔ دههٔ چهل به موازات انجام اصلاحات ارضی در مقیاس کشور و مجموعه تأثیرات آن در شرایط اقتصادی و اجتماعی سکونت‌گاه‌های شهری و روستایی، نخستین طرح جامع بندرعباس تدوین شد و احداث یک کنارگذر در فاصلهٔ نسبتاً دور از شهر و محله‌ای که در آن هنگام گمان می‌رفت حدنهایی توسعهٔ شهر تا سال ۷۰ باشد، پیشنهاد گشت. به‌علت رشد بی‌سابقه و غیر قابل پیش‌بینی شهر فاصلهٔ بین نقاط ساخته شده کنارگذر یاد شده (بلوار جمهوری اسلامی) بسیار زود پر شد و عملاً این بلوار خود به‌صورت یکی از عوامل رشد شهر درآمد.

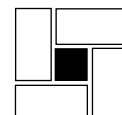

شروع دهه ۵۰ و مجموعه تغییر و تحولاتی که در شرایط اقتصادی و اجتماعی کشور پدید آمده بود، دگرگونی اساسی در قشربندی اجتماعی جوامع و نظام اشتغال پدید آورد. به تبع چنین دگرگونی‌ها فعالیت‌های خانه‌سازی وسیعی نیز اغلب به صورت ساختن کوی‌های مختلف در نقاط مختلف شهر بندرعباس شروع شد که اقشار مختلفی از کارکنان ادارات و سازمان‌ها را در خود جای می‌داد. ضمناً در همان سال‌ها طرح‌های زیادی در زمینه شهرک‌سازی و ایجاد تأسیسات مختلف در فاصله بین خورشیات و شهرک جدید شغو که برای اسکان اهالی روستای شغو و واگذاری اراضی روستای نامبرده به پایگاه هوایی ساخته شده بود، وجود داشت، اما عملاً جمعیت زیادی در سال‌های اولیه در آنجا سکنی نیافتند، اما در سال‌های اخیر بافت مسکونی آن تقریباً پر شد. محلاتی همچون ششصد دستگاه، دوهزار و پانصد دستگاه، نصد دستگاه و کوی‌های مشابه دیگر مربوط به این دهه می‌باشند.

پیروزی انقلاب اسلامی تحول جدیدی در وضع کالبدی شهر بندرعباس به وجود آورد. روند مهاجرت‌های خانواری و انفرادی از روستاهای شهرستان و سایر شهرستان‌های استان به شهر تشدید شد. همزمان با این روند، قیمت زمین در محدوده شهر افزایش می‌یافت.

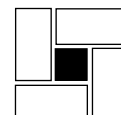
این امر باعث شد تا فضاهای مسکونی، بی‌قاعده در اطراف شهر به وجود آید و امر حاشیه‌نشینی به یکی از معضلات اساسی شهر تبدیل گردد. بیشتر مهاجرانی که از روستاها به شهر آمدند، عمدتاً در شمال بولوار کمربندی در محله‌ای که عمق آن به بیش از یک کیلومتر می‌رسد، ساکن شدند. تا سال‌های اول دهه شصت آنچه محدوده شهر به شمار می‌آمد از شرق و غرب به ترتیب محوطه‌های نیروی دریایی نایبند و سورو منتهی می‌شدند. در سال‌های اخیر ساخت و سازهای متعددی فضاهای مسکونی مهاجرنشین را در شرق شهر در جهت سه راه میناب شکل بخشید. محلات قریشی‌ها، نخل‌ناخدا، طالبند، گلشهر جنوبی و ... از جمله محلاتی هستند که

منشاء تشکیل آنها مهاجرانی است که از روستاهای شهرستان به محل، مهاجرت کرده و در کنار جمعیت بومی فقیر، محلات مزبور را تشکیل داده‌اند.

۲-۱-۳-۲- منشاء و ترکیب اجتماعی و فرهنگی محلات شهر و عوامل مؤثر بر شکل‌گیری آنها

مطالعات صورت گرفته نشان می‌دهد که علاوه بر محلات تاریخی شهر که قبلاً نام برده شد، از ابتدای قرن حاضر تاکنون محلات دیگری در سازمان فضایی- کالبدی شهر شکل گرفته‌اند. این امر در پاره‌ای موارد به‌طور طبیعی و با گردآمدن گروه‌های مختلف و گاه به شکل مجموعه‌سازی بوده است. از میان گروه نخست محلات شمیلی‌ها، رودباری‌ها، اسلام‌آباد، پشت‌بند، سیدکامل، شرق کوی آزادگان، نای‌بند شمالی و جنوبی، داماهی و ... را می‌توان نام برد و از گروه دوم کوی آزادگان، ۶۰۰ دستگاه، ۲۵۰۰ دستگاه، کوی کارگران، ۹۰۰ دستگاه، کوی ۲۲ بهمن، کوی شهید بهشتی، کوی پلیس، کوی فرهنگیان، کوی مسکن و شهرسازی، شهرک گاز و شهرک شغو را باید نام برد. هریک از این محلات دارای ویژگی‌های خاص خود چه از نظر روابط اجتماعی و چه از نظر بافت و سیما می‌باشند که در اغلب موارد به‌خصوص در محلات قدیمی‌تر کاملاً مشخص و قابل شناخت است. اما به علت اینکه کوچه‌های پرپیچ و خم آنها کمابیش در امتداد یکدیگرند، همواره رفت و آمد بین آنها به‌راحتی صورت می‌گیرد و بدین ترتیب محلات در ضمن حفظ شخصیت خاص خویش، تداوم نیز دارد. به‌طوری‌که حتی تعیین مرز مشخص بین آنان مقدور نیست. مانند محله اوزی‌ها و محله قلعه‌شاهی یا محله اوزی‌ها و گورفرنگ. از طرف دیگر، در طول دهه‌های اخیر مجموعه‌های بزرگ و کوچک محصور به‌وجود آمده که عملاً ارتباط و تداوم کالبدی و به تبع آن روابط اجتماعی خود را با بقیه شهر قطع کرده‌اند، در حالی که از بسیاری جهات، بار آنها بر دوش شهر است ازجمله چنین فضاهای محصور می‌توان به بخش مسکونی پایگاه نیروی هوایی، بخش مسکونی شهرک گاز، شهرک مروارید، محل زندگی کارکنان استانداری (۳۰ دستگاه)، بخش مسکونی نیروی دریایی درنای بند، کوی صدا و سیما، منازل

سازمان شیلات، کوی ۹۰۰ دستگاه و ... اشاره نمود. البته در سال‌های اخیر گرایش به برداشتن حصار از دور فضاهای مسکونی یاد شده وجود داشته است و فقط فضاهایی که بنا به تشخیص شورای تأمین استان باید محصور باشند، شکل محصور خود را حفظ کرده‌اند.

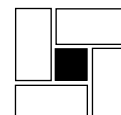
منشاء اجتماعی و فرهنگی محلات شهر و عوامل مؤثر بر شکل‌گیری آنها از عوامل مؤثر بر شکل‌گیری خود شهر و ترکیب قومی- فرهنگی ساکنان آن تفکیک ناپذیر است. در شهر بندرعباس نام محلات مسکونی به‌نوعی معرف وضعیت اجتماعی ساکنان آن نیز می‌باشد. از این دیدگاه به‌طور کلی می‌توان چهار شکل از محلات را به لحاظ وضعیت اجتماعی و فرهنگی ساکنان آن در سطح شهر تشخیص داد.

الف) محلاتی که نام آنها نشان‌دهنده مبدا و مهاجرت ساکنان آنها است.

برخی از محلات شهر بندرعباس از جریان مهاجرت ساکنان مناطق و شهرهای مختلف به این شهر پدید آمده‌اند. هرچند ترکیب اجتماعی ساکنان این محلات در حال حاضر دچار دگرگونی‌های اساسی شده و ترکیب اجتماعی متنوعی را در بین ساکنان آن می‌توان مشاهده کرد، ولی با این حال منشاء اصلی پیدایش و شکل‌گیری بعدی آنها در ارتباط با پدیده مهاجرت می‌باشد. محلاتی همچون سیاه‌ها، لاری‌ها، اوزی‌ها، رودباری‌ها، بلوچ‌ها و ... از جمله این نوع محلات می‌باشند.

ب) محلاتی که نام آنها نشان‌دهنده اجتماع صاحبان حرف و مشاغل ساکنان هستند.

منشاء اولیه پیدایش برخی از محلات شهر سکونت صاحبان مشاغل مشخص در محدوده آنها بوده است. این وضعیت هرچند در چند دهه اخیر دچار تغییر و دگرگونی شده است، با این حال در زندگی اجتماعی مردم کماکان همان ماهیت اجتماعی خود را حفظ کرده‌اند. محلاتی مانند کارگزاری، کله‌پزان، گل‌کنی، نیروی دریایی، صدا و سیما، نیروی هوایی و ... از جمله چنین محلاتی می‌باشند.

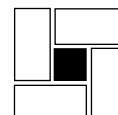
پ) محلاتی که نام آنها نشان‌دهنده موقعیت محله نسبت به شهر هستند

شهر بندرعباس در ادوار تاریخی مختلف شکل فضایی خود را از نظر محله‌بندی پیدا کرده است. طبیعی است که موقعیت محلات حاشیه‌ای و یا مرکزی بیشتر در مناسب با هسته اصلی شهر نام بگیرد.

این عناوین به‌ویژه در دوره‌ای که شهر هنوز از رشد فعلی برخوردار نبوده و تراکم زیستی جمعیت، وضعیت امروزین خود را نداشته است، بیشتر با واقعیت تطبیق می‌نمود. ولی امروزه نیز این عناوین در ذهن تاریخی ساکنان شهر باقی مانده و هرچند محلات یاد شده موقعیت مکانی قبلی را نسبت به شهر ندارند، بازهم به همان نام خوانده می‌شوند. محلاتی مانند پشت شهر، میان‌شهر و گورفرنگ از جمله این محلات هستند.

ت) محلاتی که در دهه‌های اخیر پدید آمده و از وضعیت متنوع اجتماعی و فرهنگی ساکنان برخوردار است.

در شهر بندرعباس در طول سه دهه اخیر مجموعه‌های مسکونی پدید آمده‌اند که در دو مسیر متمایز از یکدیگر به لحاظ ضرورت‌های اجتماعی شکل گرفته‌اند. محلاتی مانند شیلات، نیروی دریایی، اسکله شهید بهشتی، فرودگاه، نیروی هوایی، نیروی دریایی سورو و غیره که هریک از آنها بعدها جمعیتی به دور خود گرد آورده‌اند، در راستای احداث تأسیسات بزرگ و چشم‌گیر در طول ساحل و با فاصله از یکدیگر بوده است. هم‌چنین محلاتی که به دور فضاهای ساخته شده اضافه گشته‌اند و عمدتاً "مهاجرنشین می‌باشند. حسین‌آباد، سید کامل، محله آیت‌ا... غفاری، رودباری‌ها و غیره از جمله این محلاتی هستند که جاذب جمعیت مهاجر در پیرامون خود بوده‌اند.

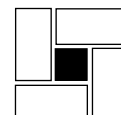

با توجه به کلیاتی که در ارتباط با محله‌های شهر بندرعباس گفته شد، منشاء و عامل اصلی پیدایش محلات و وضعیت اجتماعی و فرهنگی آنها به تفکیک عبارتند از:

۱- محلهٔ سورو: قدیمی‌ترین محلهٔ شهر است که سابقهٔ آن به پیش از اسلام می‌رسد و سکه‌های نقرهٔ کشف شده متعلق به ساسانیان گواه این مدعاست. این محله در منشاء خود روستا بوده که به مرور با گسترش فیزیکی شهر به یکی از محلات آن در قسمت غرب بندرعباس مبدل شده است. ساکنان این محله عمدتاً سنی مذهب هستند و به گویش بندری تکلم می‌کنند. شغل عمدهٔ ساکنان، ماهیگیری و انجام خدمات دریایی از قبیل تعمیرات و غیره می‌باشد.

۲- محلهٔ لاری‌ها: این محله در موقعیت بین چهارراه شهربانی و برق و پشت بازار قرار دارد. منشاء پیدایش آن، مهاجرت عده‌ای از ساکنان منطقهٔ لار به این محل می‌باشد که در حال حاضر این وضعیت تغییر یافته و دیگر همهٔ لاری‌ها در این محله ساکن نیستند. عمدهٔ مشاغل ساکنان این محل تجارت و داد و ستد است و بیشتر آنها در بازار شاغل می‌باشند. به لحاظ قشربندی اجتماعی از جمله خانوارهای مرفه شهر هستند که خود سکونت در این محله نیز به عنوان نوعی منزلت اجتماعی محسوب می‌گردد. محلهٔ لاری‌ها، از محلات قدیمی شهر بندرعباس است که نمود این قدمت را می‌توان در نوع معماری برخی از واحدهای سکونتی و مصالح به کار رفته در آنها مشاهده کرد.

۳- محلهٔ میان شهر: وجه تسمیهٔ این محله در ارتباط با موقعیت آن نسبت به شهر بوده و از محلات قدیمی شهر محسوب می‌گردد. پشت بازار و پشت گمرک قدیم (کلاه‌فرنگی) وضعیت مکانی این محله است. ساکنان محله میان شهر از مهاجران اولیهٔ شهر بندرعباس هستند که نظام اشتغال و معیشت آنها به نوعی متأثر از بازار است و از وضعیت اقتصادی نسبتاً خوبی برخوردارند. در شرایط فعلی ترکیب اجتماعی ساکنان آن به هم خورده و به لحاظ تمایزات طبقاتی و صنفی، اقشار مختلفی در آن سکونت دارند.

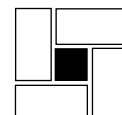

۴- محله کارگزاری: فاصله بین خیابان دکتر شریعتی و شهربانی و خیابان امام خمینی و بلوار طالقانی، موقعیت مکانی این محله را تشکیل می‌دهد. این محله قبلاً "جای سکونت اشخاص مرفه بوده و هنوز هم یکی از گران‌ترین محلات می‌باشد. با آن‌که عملکرد غالب این محله مسکونی است، ولی ارزش زمین و مسکن در محدوده آن با قیمت‌های بازار تا حدودی یکسان است. در شرایط فعلی نیز مرفهین شهر در این محدوده سکونت دارند و وجود فرهنگ شهرنشینی با سابقه طولانی از مشخصه‌های اجتماعی آن محسوب می‌شود. منشاء اولیه تشکیل این محله مهاجرت ساکنان قدیمی آن از بوشهر به بندرعباس بوده و خانواده‌های ساکن در آن از نظام خویشاوندی مستحکمی برخوردار بوده‌اند. در سال‌های اخیر ترکیب و قشربندی اجتماعی در محله کارگزاری دچار تغییر اساسی شده و بخش‌های حاشیه‌ای آن را افراد کم درآمد و عمدتاً "کارگران فنی برای سکونت اختیار کرده‌اند.

۵- محله سیاه‌ها: از محلات قدیمی بندرعباس است که در شرق محله اوزی‌ها واقع شده است. محدوده خیابان امام موسی‌صدر، میدان بلوکی و سه راه دلگشا موقعیت مکانی این محله را تشکیل می‌دهد. منشاء اصلی و اولیه پیدایش این محله گویا بردگان آزاد شده و از آنجا که سیاه‌پوست بوده‌اند، به این نام معروف شده است. در حال حاضر بیشتر ساکنان این محله را هرمزگانی‌ها تشکیل می‌دهند و به گویش بندری تکلم می‌کنند. وضعیت اقتصادی و معیشت ساکنان محله سیاه‌ها نسبتاً متوسط و بینابین می‌باشد.

۶- محله اوزی‌ها: قسمت شمال خیابان امام خمینی منتهی به میدان شهدا، موقعیت مکانی این محل را تشکیل می‌دهد و از محلات قدیمی شهر محسوب می‌شود. منشاء اولیه تشکیل این محله در ارتباط با مهاجرت اوزی‌ها به این محل بوده و بیشترین تعداد ساکنان آن بازاری می‌باشند. به لحاظ وضعیت اقتصادی از متمولین شهر محسوب می‌شوند و به لحاظ اعتقادی عمدتاً "اهل تسنن می‌باشند. بلوک‌های بزرگ و منازل به هم چسبیده ساکنان این محله،

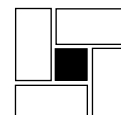
بازتاب وابستگی خویشاوندی و خانوادگی آن‌ها و همچنین روابط درونی بسیار نزدیک آنهاست که به تبع تفاوت مذهبی‌شان با بقیه ایجاد شده است.

۷- محله شمیلی‌ها: در کنار خیابان سید جمال‌الدین اسدآبادی واقع شده و در سال‌های بعد از ۱۳۴۳ پدید آمده است. منشاء پیدایش آن مهاجران روستایی است که از خود استان به این محل آمده‌اند. هرچند در سال‌های اولیه پیدایش این محله، حتی شکل معماری و بافت شعاعی آن نشانگر فرهنگ خاصی از سکونت مهاجرین و ساکنان اولیه بود، اما به تدریج ترکیب قومی و فرهنگی آن با سکونت اقوام مختلف دچار تغییر شده و وضعیت فعلی خود را پیدا کرده است. در این محله کماکان فرهنگ روستایی را می‌توان در رفتارهای اجتماعی و کنش‌های فرهنگی ساکنان مشاهده نمود.

۸- محله رودباری‌ها: موقعیت مکانی این محله غرب کوی آزادگان است و همان‌طور که از نام محله نیز پیداست، منشاء اولیه سکونت در آن ارتباط با مهاجران رودباری بوده است. به تدریج ترکیب اجتماعی ساکنان محله همراه با سکونت اقوام مختلف دچار دگرگونی شده، ولی وضعیت اجتماعی و فرهنگی آن همچون محله شمیلی‌ها به نوعی متأثر از فرهنگ روستایی می‌باشد.

۹- محله پشت بند: قسمت شمالی شهر و جنوب بلوار جمهوری اسلامی موقعیت مکانی این محله است و همان‌طور که از نام آن پیداست نسبت به موقعیت هسته اصلی شهر در حاشیه بوده است. امروز از محلات نسبتاً مرکزی شهر محسوب می‌گردد و ساکنان آن از وضع اقتصادی متوسطی برخوردار هستند. منشاء اصلی پیدایش آن هرمزگانی‌ها بوده و از جمله محله‌هایی محسوب می‌شود که ساکنان آن بومی منطقه هستند.

۱۰- محله شمال کمربندی: موقعیت مکانی این محله تقریباً شمال شرقی شهر است که بر روی شیب نسبتاً تندی نسبت به شهر با بریدگی‌های طبیعی ساخته شده است. ساکنان این محله

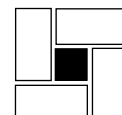
اکثراً" حاشیه‌نشین‌هایی هستند که در دو دهه اخیر از روستاهای مختلف از جمله چاهستان و رودبار به این محل مهاجرت کرده و در بیشتر موارد هم قرابت یا نسبت خویشاوندی خاصی با هم ندارند. گویش اصلی بیشتر ساکنان بندری می‌باشد.

۱۱- محله کوی آزادگان: از جمله محلات نوساز شهر بندرعباس است که در شرق این شهر واقع شده و به شیوه نوین همچون بافت نوین سایر شهرهای ایران پدید آمده است که در بسیاری از مواقع با آداب و رسوم و شرایط اقلیمی شهر بندرعباس بیگانه می‌باشد. ساکنان آن عمدتاً از لایه‌های میانی اجتماع است، هرچند قسمت‌های مختلف محله از خصوصیات اجتماعی متفاوتی نیز برخوردار می‌باشد. قسمت جنوبی این محله با محله خواجه عطا مجاور است.

۱۲- محله کوی ۲۲ بهمن: از محلات با بافت نوین شهر بندرعباس محسوب می‌گردد و در قسمت غرب شهر در جنوب بلوار جمهوری اسلامی واقع شده است. منشاء اصلی جمعیت ساکن در آن را مهاجران جنگ‌زده تشکیل می‌دهد و به لحاظ وضعیت اقتصادی و معیشتی، طبقات اجتماعی فرودست شهر را شامل می‌گردد. منشاء مهاجرت بیشتر ساکنان، خوزستان و خود استان است و بیشتر اهالی به گویش‌های بندری و زبان عربی تکلم می‌کنند.

۱۳- محله کوی ۲۵۰۰ دستگاه: این محله در دو سه دهه اخیر مبتنی بر طرح شهرسازی احداث شده و کوشش گردیده است تا در هماهنگی با محیط و با توجه به وضع اقلیمی و طبیعی و اجتماعی مردم طراحی گردد. موقعیت مکانی محله، شمال غرب شهر در مجاورت با محله ۶۰۰ دستگاه است و عمدتاً لایه‌های میانی اجتماع و افرادی با وضع اقتصادی متوسط و پایین‌تر در آن سکونت دارند. ترکیب اجتماعی ساکنان مختلف و تکلم گویش‌های فارسی، عربی، بندری و برخی دیگر از گویش‌ها در آن رایج می‌باشد.

۱۴- محله شهرک توحید (شغو): از جمله محلات شهر بندرعباس است که دارای بافتی نوین منطبق بر اصول شهرسازی است و از سوی اداره کل مسکن و شهرسازی اجرا شده است.

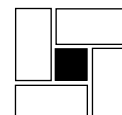
عملکرد این محله مسکونی است و بافتی منظم همراه با واحدهای فنی خدمات شهری، ناحیه‌ای و محله‌ای دارد. این محله در جریان خانه‌سازی در سال‌های اول دهه ۵۰ جهت اسکان اهالی روستای شغو و واگذاری اراضی روستای نامبرده به پایگاه هوایی ساخته شده بود که به تدریج جمعیت دیگری نیز در آن ساکن شدند.

۱۵- محله کوی ۶۰۰ دستگاه: موقعیت مکانی این محله شمال غرب شهر و در مجاورت کوی ۲۵۰۰ دستگاه می‌باشد و از جمله فضاهایی است که در سال‌های اول دهه ۱۳۵۰ در جریان فعالیت‌های خانه‌سازی دولت احداث گردید و متناسب با تعداد واحدهای آن نامگذاری شد. در قسمتی از این محله جنگ‌زده‌ها زندگی می‌کنند که عمدتاً از اهالی خوزستان و عرب زبان می‌باشند. تنوع اجتماعی ساکنان محله، قسمت‌هایی از آن را به بروز رفتارهای کجروانه اجتماعی مستعد ساخته و می‌توان شاهد برخی از کجروی‌ها در آن بود.

۱۶- محله زیبا شهر: از محلات جدید شهر است که در شرق آن و در شمال کوی آزادگان واقع شده و خانوارهای ساکن در آن از وضعیت اقتصادی متوسط به پایین برخوردار می‌باشند. این محله تحت تأثیر بافت اجتماعی محله فرودگاه نیز قرار دارد و بومیان خود منطقه نیز در آن ساکن هستند. منشاء اصلی تشکیل این محله مهاجرت حول محله بومی و گسترش آن در اراضی زراعی بوده است.

۱۷- محله امیرآباد: از محلات جنوبی در بافت قدیم شهر است که به لحاظ وضعیت اقتصادی تحت تأثیر اوزی‌ها و لاری‌ها قرار دارد و افراد طبقات متوسط اجتماعی بیشتر در آن سکنی گزیده‌اند. گویش بیشتر ساکنان بندری و منشاء پیدایش آن جمعیت بومی و همراه با رشد و توسعه اجتماعی محلات پیرامونی بوده است.

۱۸- محله پشت شهر: از محلات جنوبی شهر و در مجاورت ساحل قرار دارد. وضعیت معیشت و نظام اشتغال بیشتر ساکنان در ارتباط با فعالیت‌های دریایی و عمدتاً ماهیگیری و خدمات

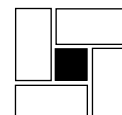
مربوط به صید می‌باشد و بازار معروف ماهیگیران بندرعباس در این محله قرار دارد. وضعیت اقتصادی خانوارهای ساکن در این محله پایین و منشاء اصلی پیدایش و توسعه محله، جمعیت بومی شهر و متناسب با روند رشد کالبدی آن بوده است. گویش اکثر ساکنان بندری است و تقریباً "نقطه اولیه شهر بندرعباس محسوب می‌گردد.

۱۹- محله سرریگ: از محلات قدیمی شهر است که در شرق محله کارگزاری واقع می‌باشد. جمعیت ساکن در این محله را عمدتاً "بومیان اصلی و بندرعباسی‌ها تشکیل می‌دهند و به لحاظ وضعیت اقتصادی جزو طبقات میانی جامعه محسوب می‌گردند.

۲۰- محله کوی فرهنگیان: از محلات نوساز شهر بندرعباس است که در سه دهه اخیر بنا به ضرورت‌های اسکان فرهنگیان و معلمان احداث گردیده است. بافت محله مبتنی بر اصول شهرسازی و منظم بوده و در حال حاضر نیز از محلات آرام و با فضای سبز قابل توجه شهر به حساب می‌آید. هرچند ساکنان اولیه این محله را معلمان تشکیل می‌دادند ولی در سال‌های بعد افراد صنوف دیگر نیز به این محله آمده و بافت اجتماعی فعلی آن را تشکیل داده‌اند. این محله عمدتاً "آپارتمانی است و خانوارهای ساکن در آن جزو خانوارهای نسبتاً مرفه و متمدن شهر محسوب می‌گردند.

۲۱- محله ۲۰۰۰ دستگاه: از جمله محلاتی است که در دو دهه اخیر در شمال غرب شهر در مجاورت با محلاتی همچون کوی ملت پدید آمد. خانوارهای ساکن در آن عمدتاً "خوزستانی و عرب زبان هستند. از جمله محلاتی است که به لحاظ ترکیب اجتماعی ساکنان، محل بروز برخی رفتارهای کجروانه اجتماعی است. منشاء اولیه تشکیل این محله در ارتباط با مهاجرت و به‌ویژه در سال‌های تداوم جنگ تحمیلی بوده است.

۲۲- محله کنسولگری: موقعیت مکانی این محله شمال شرق شهر و شرق محله پشت بند می‌باشد. وجه تسمیه آن در ارتباط با وجود کنسولگری در این محله بوده است. منشاء اصلی پیدایش

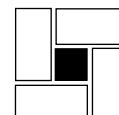

این محله در ارتباط با جمعیت بومی شهر می‌باشد و به لحاظ اقتصادی خانوارهای با وضعیت پایین را در خود جای داده است. در این محله و به‌ویژه در مجاورت با کمربندی می‌توان کاربری‌های متعدد خدماتی در عرصه کارگاه‌ها، تعمیرگاه‌ها و صافکاری و مکانیکی را شاهد بود.

۲۳- محله سیم بالا: از محلات قدیمی شهر و جزو هسته‌های اولیه احداث آن در شرق خور گورسوزان می‌باشد. ساکنان آن از وضع اقتصادی نسبتاً متوسطی برخوردار هستند و عمدتاً بومیان اصلی و بندرعباسی می‌باشند.

۲۴- محله سیدکامل: از محلات مرکزی شهر است که در مجاورت محله شمیلی‌ها و گورفرنگ واقع شده و به خاطر وجود امامزاده سیدکامل به این نام معروف شده است. منشاء اولیه تشکیل آن از مهاجرت شمیلی‌ها، لوطی‌ها، کهنیه‌ها بوده که در حوالی امامزاده و قبرستان گرد آمده و محله فعلی را تشکیل داده‌اند. خانوارهای ساکن در این محله قدیمی را در حال حاضر عمدتاً افراد فرودست جامعه تشکیل می‌دهند و به لحاظ قشربندی اجتماعی وضعیتی مشابه محله ۲۰۰۰ دستگاه دارد. گویش عمومی محله بندری است و در جوار جمعیت شیعه، تعداد قابل توجهی از اهل تسنن نیز زندگی می‌کنند.

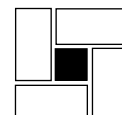
۲۵- محله گورفرنگ: قسمت‌های شمال محله سیاه‌ها را به خود اختصاص داده و از محلات نسبتاً قدیمی شهر به حساب می‌آید. به‌خاطر دفن خارجی‌ها در زمان حکمرانی انگلیس‌ها در جنوب ایران در قبرستان این محله، به همین نام معروف شده است. ترکیب اجتماعی آن از مهاجران روستاهای پیرامون بندرعباس شکل گرفته و به‌لحاظ وضعیت معیشت و اقتصادی خانوارها، لایه‌های میانی جامعه و مشاغلی همچون کارمندی، کارگری و خدمات شهری را در خود جای داده است. گویش اکثر اهالی بندری است.

۲۶- محله خواجه عطا (خواجه اتات): از محلات شرقی و نسبتاً قدیمی شهر است که در مجاورت ساحل دریا واقع شده و ترکیب اجتماعی آن در ادوار بعدی عمدتاً از مهاجران روستاهای اطراف شکل گرفته است. نام محله لفظی بندری است و قبلاً این محله به عنوان حاشیه شهر محسوب می‌شد و در طول نوار ساحلی بین این محله و دریا درختان گز فراوانی بوده که به تدریج با اوج‌گیری مهاجرت از روستا به شهر، به‌ویژه در سال‌های بعد از ۱۳۴۰ بافت فعلی پدید آمده است. وضع اقتصادی خانوارهای ساکن عمدتاً در ارتباط با فعالیت‌های دریایی، فعالیت‌های قاچاق و ... می‌باشد. گویش اصلی ساکنان بندری است ولی زبان فارسی و عربی نیز در آن رایج است.

۲۷- محله گل شهر: از محلات نوساز دو دهه اخیر شهر است که در فضای آن کاربری‌های خدماتی و اداری زیادی وجود دارد. موقعیت مکانی آن بخش منتهی به شرق شهر است و بلوار امام خمینی آن را به دو قسمت شمالی و جنوبی تقسیم می‌کند. این محله عمدتاً در راستای توسعه کالبدی شهر از جهت شرق در سال‌های پس از پیروزی انقلاب اسلامی پدید آمده و محل سکونت اقشاری همچون پزشکان، معلمان، مهندسان و در کل قشر تکنوکرات جامعه شهری بندرعباس می‌باشد. ترکیب قومی ساکنان مختلف است و سهم قابل توجهی به افراد غیربومی شاغل در این شهر دارد. گویش اصلی ساکنان فارسی است، ولی تکلم گویش‌های محلی نیز در آن رایج می‌باشد. منشاء اصلی تشکیل محله از مهاجرت درون شهری بندرعباس در جهت محله‌های پیرامونی آن بوده و فضاهای باز، نوع بافت و طراحی شهری محله، همچنین تشخیص اجتماعی این محله از جاذبه‌های اصلی سکونت در آن برای افراد متمول و مرفه می‌باشد.

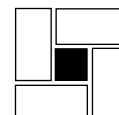
۲۸- محله گل کنی: همان‌طور که از نام این محله نیز پیدا است، منشاء اولیه آن در ارتباط با آجرپزی بوده که در پیرامون دو آبگیر گل کنی شکل گرفته است. این دو تالاب در حال حاضر

نیز مشهود است. موقعیت مکانی محله گل کنی شمال میدان شهدا است و بیشتر تحت تأثیر وضعیت اجتماعی و اقتصادی محله ۲۲ بهمن می‌باشد. ساکنان این محله را عمدتاً "مهاجران تشکیل می‌دهند و همچون محله ۲۲ بهمن در قسمت‌هایی از آن جنگ‌زدگان زندگی می‌کنند. از جمله محلاتی است که رفتارهای کجروانه اجتماعی در آن مشهود است و آسیب‌های اجتماعی جدی دارد. گویش بیشتر مردم بندری، عربی و تا حدودی فارسی است.

۲۹- محله نای‌بند: محله شرقی شهر بندرعباس است که بلوار دکتر بهشتی آن را به دو قسمت شمالی و جنوبی تقسیم کرده است. قسمت شمالی این محله در محل اراضی کشاورزی پیرامونی شهر و همراه با روستای موجود در این محل شکل گرفته و در بافت شهر مستحیل شده است. ترکیب اجتماعی ساکنان این محله را بومیان و افراد مهاجر تشکیل می‌دهد و از جمله محلات قدیمی شهر بندرعباس محسوب می‌گردد که به خاطر مجازات محکومین به اعدام در این محل به نای‌بند، کنایه از حلق‌آویز شدن محکومین معروف شده است. وجود آپارتمان‌های چندین طبقه در کنار واحدهای مسکونی با معماری محلی حاکی از تنوع اجتماعی ساکنان و وجود فاصله طبقاتی در بین اهالی محله می‌باشد. گویش بندری در بین بومیان و زبان فارسی در بین مهاجران محله رواج دارد.

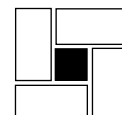
۳۰- محله نخل ناخدا: از محلات شرقی شهر بندرعباس است که در گذشته جزو محلات حاشیه‌ای به حساب می‌آمده و به لحاظ وجود نخل‌های زیاد در محل به این نام معروف شده است. منشاء اجتماعی اولیه آن در ارتباط با مهاجرت و در حال حاضر نیز دارای بافتی نسبتاً روستایی است و بیشتر ساکنان آن به کارگری و صیادی می‌پردازند. گویش بندری و فارسی در آن رایج است و به همراه محلات همجوار فضای مسکونی حاشیه‌ای و مهاجرنشین و فقیر شهر را تشکیل می‌دهند. از جمله این محلات می‌توان به محلات بلوچ‌ها، سن‌کن، قریشی‌ها و کرتا اشاره کرد.

۳۱- محله کله‌پزان: از محلات قدیمی شهر بندرعباس در شمال محله لاری‌ها و کارگزاری می‌باشد و به لحاظ وضعیت شغلی ساکنان اولیه آن، به کله‌پزان معروف شده است. منشاء اجتماعی اولیه تشکیل این محله در ارتباط با جمعیت بومی ساکن شهر است و در حال حاضر جزو محلات با منزلت اجتماعی خاص شهر بندرعباس می‌باشد و وضعیت اقتصادی خانوارهای ساکن در آن تحت تأثیر محلات مرکزی شهر می‌باشد. در سال‌های اخیر ترکیب اجتماعی و قومی ساکنان از یکدستی اولیه خارج شده و اقوام دیگری نیز که توان اقتصادی خرید مسکن در آن را داشته‌اند به این محله رجوع کرده‌اند.

۳۲- محله‌های بازار و میان شهر: از محلات بسیار قدیمی و جزو هسته‌های اولیه شهر بندرعباس محسوب می‌شوند. در حال حاضر هرچند عملکرد عمده این محلات تجاری و عمدتاً "بازرگانی" است، ولی فضاهای مسکونی آن افراد بومی اصیل و بندرعباسی را در خود جای داده و انسجام اجتماعی و فرهنگی خاصی به لحاظ قدمت در این محلات وجود دارد. وجود بازار به عنوان محل تجمع افراد مختلف، ترکیب اجتماعی متنوعی را در محدوده این دو محله به‌ویژه در سال‌های پس از پیروزی انقلاب به وجود آورده است.

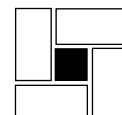
۳۳- محله نظرآباد: از محلات مرکزی شهر بندرعباس محسوب می‌شود و در محدوده خیابان‌های دکتر شریعتی، سید جمال‌الدین اسدآبادی، شهید نظری و شهید مصطفی خمینی واقع شده است. این محله به نوعی جزو محلات بلوچ‌ها، کله‌پزان و گورفرنگ نیز می‌باشد و از فضاهای قدیمی شهر بندرعباس به حساب می‌آید. وجه تسمیه آن احتمالاً در ارتباط با نام شهید نظری است که بعداً به آن اطلاق شده است. وضعیت اجتماعی و فرهنگی این محله نیز همچون گورفرنگ و محله پشت‌بند است و منشاء عمده تشکیل آن ناشی از مهاجرت بوده است.

۳۴- محله بلوچ: منشاء اولیه تشکیل این محله از مهاجرت اهالی بلوچستان است که در ادوار بعد در ترکیب با مهاجران اقوام دیگر، ترکیب اجتماعی متنوعی را پدید آورده است. در حال حاضر این محله تنها به لحاظ اسمی دارای هویت قومی است و وضعیت اجتماعی و فرهنگی آن همچون محلات مجاور از جمله محله نظرآباد و پشت‌بند می‌باشد. بخش شرقی این محله منتهی به خورگورسوزان است که از فضاهاى قدیمی شهر محسوب می‌گردد.

۳۵- محله قلعه‌شاهی: همان‌طور که در بخش تاریخی اشاره شده این محله به لحاظ وجود قلعه‌ای شاهی در این محل به همین نام معروف شده و از محلات قدیمی شهر محسوب می‌گردد. در حال حاضر مرز اجتماعی و فرهنگی مشخصی بین این محله و محله اوزی‌ها نیست و تقریباً جزو محله اوزی‌ها به حساب می‌آید. فقط خیابان امام‌خمینی این محله را از محله اوزی‌ها در قسمت شمال آن جدا می‌کند و بخش جنوبی آن منتهی به بلوار طالقانی در مجاورت ساحل دریا است. وضعیت اجتماعی و معیشت خانواده‌های ساکن در آن همچون محله اوزی‌هاست و جزو محلات نسبتاً مرفه شهر با تجانس اجتماعی- فرهنگی خاص به حساب می‌آید.

۳۶- سایر محلات و زیر محلات شهر: علاوه بر محلاتی که به لحاظ وضعیت اجتماعی و عوامل مؤثر در شکل‌گیری محلات مورد اشاره قرار گرفت، محلات و زیرمحلات دیگری نیز در سطح شهر بندرعباس قابل تشخیص است. این فضاها هرچند هویت محله‌ای ندارند، ولی در عرف معمول اهالی شهر به نام محله خوانده می‌شوند. این محلات نیز از وضعیت اجتماعی و اقتصادی مشابه محلات اصلی پیرامون خود برخوردارند و به‌نوعی تحت تأثیر محلات مادر قرار دارند و بعضاً به‌عنوان فضاهاى حاشیه‌ای محلات اصلی عمل می‌کنند. از جمله این محلات می‌توان به ۴۰۰ دستگاه، کوی پلیس، حسین‌آباد، اسلام‌آباد، کوی ملت، کوی شهید بهشتی، آیت‌ا.. غفاری، پشت بهشت‌زهره، چاهستان، قریشی‌ها، سن‌کن، طلاوند، کرتا، دامایی، خورشیات و ... اشاره شد.

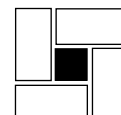

همان‌طور که پیش‌تر گفته شد، شهر بندرعباس از لحاظ تاریخی از قدیمی‌ترین شهرهای ایران است و با توجه به موقعیت ویژه جغرافیایی و ژئوپلیتیکی خود از خصوصیات ویژه و متنوع اجتماعی و فرهنگی نیز برخوردار است. نقش بندری این شهر از هنگام حکومت هخامنشیان ترکیب متنوع قومی را در بندرعباس سبب شده و این منطقه را به یکی از کانون‌های مهاجرپذیر از نقاط مختلف مبدل کرده است. این ویژگی اجتماعی، کنش‌های فرهنگی و رفتاری مختلفی را از انواع رقص‌های عجیب و غریب و مفصل عربی و آفریقایی، مراسم سوگ و سرور مخصوص با اشعار و رفتارهای خاص، باورهای ناآشنا، خرافات و اعتقادات عجیب از نظر فرهنگ عمومی کشور و غیره به نمایش گذاشته است. آداب و رسوم مربوط به اهل هوا مهمترین و شاخص‌ترین رفتار فرهنگی مردم شهر بندرعباس و روستاهای پیرامون آن می‌باشد.

با توجه به ویژگی یاد شده می‌توان گفت که در گذشته ساختار اجتماعی سواحل جنوب ایران و به تبع آن شهر بندرعباس، متشکل از جمعیت مهاجر فصلی و جمعیت با ثبات بوده و این ساختار سایر ویژگی‌های اجتماعی این منطقه را نیز تحت تأثیر تعیین‌کننده‌ای قرار می‌داد. در حال حاضر ساختار اجتماعی این منطقه متشکل از جوامع غیربومی و بومی است، هرچند یادگارهایی از ساختار گذشته با خود به همراه دارد و هم‌اکنون نیز می‌توان شاهد رفتارهای فرهنگی و اجتماعی از ساکنان شهر بود که ریشه در گذشته‌های دور و باورها و اعتقادات دیرین مردم سواحل جنوب ایران دارند.

الف) زبان و گویش

زبان و گویش مردم بندرعباس نیز همچون سایر عناصر فرهنگی مردم، ارتباط مستقیمی با شرایط تاریخی، جریان آمد و شد و اختلاط و ارتباط اقوام مختلف منطقه دارد. دریانوردان قدیمی خلیج فارس و جزایر و بنادر آن که به سرزمین‌های دور یعنی هند، آفریقا، اندونزی (جاوه) و چین

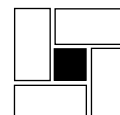

سفرهای طولانی داشته‌اند، از این طریق آداب و سنن و گویش‌های این سرزمین‌ها را با خود به همراه آورده و کم‌کم موجبات گسترش آنها را در سواحل خلیج فارس فراهم نموده‌اند. در نتیجه زبان و گویش مردم منطقه نیز همچون سایر عناصر فرهنگی آن دستخوش تحولات و دگرگونی شده است. در حال حاضر زبان مردم بندرعباس فارسی و بندری است. در زبان مردم این شهر تعدادی کلمات عربی، هندی و حتی انگلیسی نیز وجود دارد که عمدتاً "به علت تردد بازرگانان خارجی و اقامت آنها در این ناحیه، وارد زبان محلی شده است. اطلاعات موجود نمایانگر آن است که بیشترین تعداد ساکنان شهر بندرعباس به زبان فارسی تکلم می‌کنند، ولی گویش بندری نیز با درصد قابل توجهی در مکالمات روزمره مردم رواج دارد. اندک مردمی نیز در مراودات بین خود به زبان عربی نیز صحبت می‌کنند. تفاوت‌های لهجه را در محلات مختلف شهر بندرعباس می‌توان شاهد بود که از آن جمله می‌توان به تفاوت نسبی لهجه در محلاتی همچون پشت محله، خواجه عطا، اوزی‌ها، سیاهان، سورو و غیره اشاره نمود.

ب) دین و مذهب

اعتقادات و باورهای دینی و مذهبی مردم شهر بندرعباس همچون سایر جهات زندگی اجتماعی و فرهنگی آنان، تحت تأثیر شرایط تاریخی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی اشاره شده می‌باشد. امروزه نیز می‌توان شاهد بقایا و عملکرد اعتقادات و باورهای دیرین مردم به شکل آیین‌ها، مراسم و عادات مختلف بود.

اطلاعات رسمی موجود حاکی از آن است که در حال حاضر اکثریت قریب به اتفاق ساکنان شهر بندرعباس پیرو دین اسلام و مذهب شیعه دوازده امامی هستند و از سایر پیروان اقلیت‌های دینی و مذهبی تعداد اندکی در شهر زندگی می‌کنند. نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران در سال ۱۳۷۵ نشان‌دهنده آن است که از ۲۷۳۵۷۸ نفر ساکن شهر بندرعباس حدود ۹۹/۷۳ درصد مسلمان بوده‌اند. این نسبت ۲۷۲۸۴۴ نفر از ساکنان شهر را تشکیل می‌داده

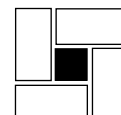

است. به استناد این سرشماری ۱۲۹ نفر زرتشتی، ۷۶ نفر مسیحی، ۸ نفر کلیمی و ۱۲۹ نفر نیز از پیروان سایر ادیان و مذاهب در شهر بندرعباس زندگی می‌کرده‌اند. ۳۹۲ نفر از ساکنان نیز از اظهار دین و مذهب خود در سال مزبور خودداری کرده‌اند.

بدین ترتیب می‌توان ملاحظه نمود که علی‌رغم ویژگی‌های اعتقادی و باور به آیین‌ها و مراسم که ریشه در ادیان و مذاهب دیگر نقاط از جمله هند و افریقا دارد، دین و مذهب رسمی و فراگیر ساکنان شهر بندرعباس اسلام و شیعه می‌باشد.

ب) میزان سواد

به استناد نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۷۵ مرکز آمار ایران، از ۲۳۵۵۵۰ نفر جمعیت ۶ ساله و بیشتر شهر بندرعباس، ۲۰۵۳۶۰ نفر معادل ۸۷/۱۸ درصد باسواد بوده‌اند. نسبت باسوادی در گروه سنی ۱۰-۶ ساله (کودکان) برابر ۹۴/۷۹ درصد، ۱۴-۱۱ ساله (نوجوانان) معادل ۹۷/۷۹ درصد، ۲۴-۱۵ ساله (جوانان) برابر ۹۵/۴۳ درصد، ۶۴-۲۵ ساله (میانسالان) معادل ۷۹/۶۲ درصد و بزرگسالان (۶۵ ساله و بیشتر) حدود ۲۱/۰۲ درصد کل جمعیت واقع در همان گروه‌های سنی می‌باشد. نسبت باسوادی کل برای مردان و زنان به ترتیب ۹۰/۱۶ و ۸۳/۸۸ درصد بوده است. بالاترین نسبت باسوادی در بین مردان با ۹۷/۸۵ درصد اختصاص به گروه نوجوانان و در بین زنان نیز با ۹۷/۷۲ درصد تعلق به همین گروه سنی دارد. در جدول شماره ۱ میزان و نسبت باسوادان در جمعیت ۶ ساله و بیشتر شهر بندرعباس به تفکیک سن و جنس نشان داده شده است. از کل جمعیت ۶ ساله و بیشتر شهر نیز تعداد ۱۰ نفر از وضعیت مشخص سواد برخوردار نبوده‌اند.

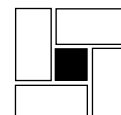
جدول شماره ۱: میزان و نسبت با سوادان در جمعیت ۶ ساله و بیشتر شهر بندرعباس برحسب گروه‌های عمده سنی

گروه‌های عمده سنی			جمع (نفر)			نسبت (درصد)		
			جمع	باسواد	بی‌سواد	جمع	باسواد	بی‌سواد
جمعیت ۶ ساله و بیشتر			۲۳۵۵۵۰	۲۰۵۳۶۰	۳۰۱۹۰	۱۰۰/۰	۸۷/۱۸	۱۲/۸۲
			۱۲۳۷۶۵	۱۱۱۵۹۰	۱۲۱۷۵	۵۲/۵۴	۹۰/۱۶	۹/۸۴
			۱۱۱۷۸۵	۹۳۷۷۰	۱۸۰۱۵	۴۷/۴۶	۸۳/۸۸	۱۶/۱۲
کودکان (۱۰-۶ ساله)			۴۱۱۸۶	۳۸۹۱۶	۲۲۷۰	۱۰۰/۰	۹۴/۴۹	۵/۵۱
			۲۱۱۰۲	۱۹۹۷۳	۱۱۲۹	۵۱/۲۳	۹۴/۶۵	۵/۳۵
			۲۰۰۸۴	۱۸۹۴۳	۱۱۴۱	۴۸/۷۷	۹۴/۳۲	۵/۶۸
نوجوانان (۱۱-۱۴ ساله)			۳۴۰۵۷	۳۳۳۰۴	۷۵۳	۱۰۰/۰	۹۷/۷۹	۲/۲۱
			۱۷۲۴۸	۱۶۸۷۸	۳۷۰	۵۰/۶۴	۹۷/۸۵	۲/۱۵
			۱۶۸۰۹	۱۶۴۲۶	۳۸۳	۴۹/۳۶	۹۷/۷۲	۲/۲۸
جوانان (۱۵-۲۴ ساله)			۵۶۷۸۸	۵۴۱۹۲	۲۵۹۶	۱۰۰/۰	۹۵/۴۳	۴/۵۷
			۲۸۷۸۲	۲۷۴۸۳	۱۲۹۹	۵۰/۶۸	۹۵/۴۹	۴/۵۱
			۲۸۰۰۶	۲۶۷۰۹	۱۲۹۷	۴۹/۳۲	۹۵/۳۷	۴/۶۳
میانسالان (۲۵-۶۴ ساله)			۹۷۵۹۰	۷۷۶۹۹	۱۹۸۹۱	۱۰۰/۰	۷۹/۶۲	۲۰/۳۸
			۵۳۵۴۸	۴۶۲۰۹	۷۳۳۹	۵۴/۸۷	۸۶/۲۹	۱۳/۷۱
			۴۴۰۴۲	۳۱۴۹۰	۱۲۵۵۲	۴۵/۱۳	۷۱/۵۰	۲۸/۵۰
بزرگسالان (۶۵ ساله و بیشتر)			۵۹۱۹	۱۲۴۴	۴۶۷۵	۱۰۰/۰	۲۱/۰۲	۷۸/۹۸
			۳۰۷۹	۱۰۴۳	۲۰۳۶	۵۲/۰۲	۳۳/۸۷	۶۶/۱۳
			۲۸۴۰	۲۰۱	۲۶۳۹	۴۷/۹۸	۷/۰۸	۹۲/۹۲

مأخذ: نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۷۵ مرکز آمار ایران

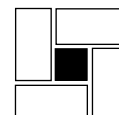
ت) سطح آموزش

بنا به نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۷۵ مرکز آمار ایران، از کل ۹۸۸۷۱ نفر جمعیت در حال تحصیل شهر بندرعباس ۵۰۶۶۸ نفر مرد و ۴۸۱۸۳ نفر زن بوده‌اند. به عبارت دیگر در سال مورد اشاره از کل جمعیت در حال تحصیل شهر بندرعباس ۵۱/۲۷ درصد را مردان و ۴۸/۷۳ درصد دیگر را زنان تشکیل می‌داده‌اند. به استناد همین سرشماری از کل جمعیت در حال تحصیل ۴۲/۸۶ درصد در مقطع ابتدایی، ۲۸/۲۶ درصد در دوره راهنمایی، ۴/۷۹ درصد در دوره نظام فعلی متوسطه، ۱۶ درصد در نظام جدید متوسطه واحدی، ۵/۵۹ درصد در مراکز تحصیلات عالی، ۰/۷۷ درصد در دوره پیش دانشگاهی، ۰/۶۷ درصد در نهضت سوادآموزی و ۰/۲۳ درصد در

حوزه‌های علوم دینی به تحصیل اشتغال داشته‌اند. وضعیت تحصیلی ۰/۸۱ درصد دیگر از جمعیت در حال تحصیل اظهار نشده و یا نامشخص بوده است.

بررسی سطح پوشش تحصیلی در بین جمعیت در حال تحصیل به تفکیک جنس نشان می‌دهد که توزیع نسبت‌های تحصیلی به تفکیک مقاطع و دوره‌های مختلف در بین مردان و زنان از وضعیت نسبتاً "همگنی برخوردار است. در بین مردان در مقطع ابتدایی ۴۳/۴۲ درصد، راهنمایی ۲۸/۷۱ درصد، نظام متوسطه فعلی و جدید ۱۹/۴۷، پیش دانشگاهی ۰/۶۴ درصد و مراکز تحصیلات عالی ۶/۴۳ درصد مشغول به تحصیل بوده‌اند. این نسبت‌ها در بین زنان به ترتیب ۴۲/۲۷ درصد برای دوره ابتدایی، ۲۷/۷۸ درصد برای دوره راهنمایی، ۲۲/۱۷ درصد برای دوره متوسطه، ۰/۹۰ درصد برای دوره پیش‌دانشگاهی و ۴/۷۲ درصد برای مراکز عالی تحصیلی بوده است. بدین ترتیب ملاحظه می‌گردد که سطح پوشش تحصیلی دختران در مقطع نظام متوسطه فعلی و نظام جدید متوسطه، هم‌چنین دوره پیش دانشگاهی بالاتر از سطح پوشش تحصیلی پسران می‌باشد. در جداول پیوست، تعداد و نسبت جمعیت در حال تحصیل شهر بندرعباس برحسب جنس، سن و دوره تحصیلی نشان داده شده است.

جدول شماره ۲: جمعیت در حال تحصیل شهر بندرعباس برحسب جنس، سن و دوره تحصیلی

محصّلان	خارج از کشور	نامشخص و اظهار نشده	سواد آموزی	حوزه‌های علمی و علوم دینی	عالی	پیش دانشگاهی	اظهار نشده نظام متوسطه	نظام جدید و نظام واحدی	نظام فنی متوسطه	راهنمایی	ابتدایی	جمع	جنس و سن
۸		۸۰۲	۶۶۴	۳۳۱	۵۵۳۲	۷۶۳	۴	۱۵۸۱۸	۴۷۳۳	۳۷۹۳۷	۴۳۳۷۹	۹۸۸۷۱	مرد و زن ۶-۹ ساله
۱		۳۶۷	۱۳	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۲۹۹۵۱	۳۰۴۳۲	۱۰-۱۴ ساله
۰		۱۸۴	۹۸	۱۷	۰	۰	۱	۳۶۴۵	۱۰۱	۲۳۹۴۲	۱۱۹۵۰	۳۹۹۳۸	۱۵-۱۹ ساله
۱		۱۰۲	۹۳	۱۵۱	۱۰۵۴	۷۳۸	۱	۱۱۱۶۵	۳۳۵۵	۳۴۰۴	۲۵۹	۲۰۳۲۲	۲۰-۲۴ ساله
۲		۱۵	۶۶	۳۹	۳۷۰۰	۲۵	۱	۵۸۵	۹۰۳	۳۰۳	۶۳	۴۶۹۲	۲۵-۲۹ ساله
۳		۱۲	۹۳	۱۳	۹۰۰	۰	۰	۳۳۱	۳۲۸	۱۴۵	۵۰	۱۶۶۵	۳۰-۳۴ ساله
۱		۹	۹۸	۱۰	۴۵۹	۰	۰	۱۰۵	۱۳۴	۶۷	۳۲	۹۱۵	۳۵-۳۹ ساله
۰		۱۲	۲۰۴	۱۱	۴۱۹	۰	۱	۹۷	۱۱۲	۷۶	۷۴	۱۰۰۶	۴۰-۴۴ ساله
۰		۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۴۵ ساله و بیشتر نامشخص
۵		۴۰۸	۵۴	۲۰۱	۳۳۵۸	۳۳۷	۱	۷۵۰۲	۳۳۶۹	۱۴۵۵۳	۳۲۰۱۰	۵۰۶۸۸	مرد
۳		۹۳۴	۶۱۰	۳۰	۳۳۷۴	۴۳۶	۳	۸۳۱۶	۳۳۶۴	۱۳۳۸۴	۲۰۳۶۹	۴۸۱۸۳	زن

مأخذ: نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۷۵ مرکز آمار ایران

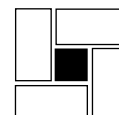
جدول شماره ۳: نسبت جمعیت در حال تحصیل شهر بندرعباس برحسب جنس و دوره تحصیلی

محصّلان	خارج از کشور	نامشخص و اظهار نشده	سواد آموزی	حوزه‌های علمی و علوم دینی	عالی	پیش دانشگاهی	اظهار نشده نظام متوسطه	نظام جدید و نظام واحدی	نظام فنی متوسطه	راهنمایی	ابتدایی	جمع	جنس
-		۰/۸۱	۰/۶۷	۰/۳۳	۵/۵۹	۰/۷۷	-	۱۶/۰۰	۴/۷۹	۲۸/۲۶	۴۲/۸۶	۱۰۰/۰	مرد و زن
-		۰/۸۰	۰/۱۱	۰/۴۰	۶/۴۳	۰/۶۴	-	۱۴/۸۰	۴/۶۷	۲۸/۷۱	۴۳/۴۲	۱۰۰/۰	مرد
-		۰/۸۲	۱/۳۷	۰/۰۶	۴/۷۲	۰/۹۰	-	۱۷/۳۶	۴/۹۱	۳۷/۷۸	۴۲/۳۷	۱۰۰/۰	زن

ث) وضعیت اجتماعی مهاجرت

سواحل جنوبی ایران و به تبع آن شهر بندرعباس از قدیم‌الایام محل آمد و شد اقوام و ملل مختلف بوده است. نقش بندری و عملکرد اقتصادی و دسترسی آن به بازارهای آن سوی دریا و عوامل مشابه دیگر از جمله عواملی بوده‌اند که زمینه‌ساز مراجعه افراد غیربومی از نقاط مختلف کشور و منطقه به آن بوده است. این ویژگی را امروزه نیز می‌توان در سیمای اقتصادی و اجتماعی شهر کاملاً مشاهده نمود. در این میان نوع اقلیم و آب و هوای منطقه نیز از عوامل مؤثر در جابه‌جایی جمعیت با انگیزه‌های اشتغال و کسب درآمد اقتصادی می‌باشد. بدین معنا که در چند دهه گذشته نیز، بخشی از جوامع انسانی سواحل جنوب در انطباق با شرایط نامساعد آب و هوایی، راه حل کوچ فصلی را بر می‌گزیدند و هنگام بازگشت با پول فراوان و البته فرهنگی مختلط از جوامع میهمان به سرزمین خود پا می‌گذاشتند. این جابه‌جایی امروزه با توجه به نقش سیاحتی و اقتصادی جزایر همجوار، شکل دیگری از مهاجرت را به شهر بندرعباس سبب شده و در طی زمان، ترکیب اجتماعی جمعیت را نیز دستخوش تغییرات ساخته است.

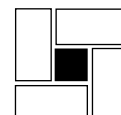
با توجه به چنین زمینه‌هایی است که فرهنگ ساحل نشینان جنوب را آمیزه‌ای از تحرک و بی‌تحرکی و شیدایی و افسردگی دانسته‌اند که حاصل تعامل دو گروه جمعیتی کوچرو و مهاجر از یک سو و جمعیت ماندگار از سوی دیگر است. این وضعیت هرچند همراه با دگرگونی‌های اقتصادی و اجتماعی دهه‌های اخیر و به‌ویژه در سال‌های بعد از پیروزی انقلاب اسلامی دگرگون شده است، ولی تأثیر بلاواسطه این عوامل محیطی و اجتماعی را در تبیین روانشناختی مردم ساحل‌نشین نباید از نظر دور داشت. در حال حاضر اقتضای زندگی پر تب و تاب و توانمندی‌های اقتصادی و اشتغال که در سواحل جنوب وجود داشته و دارد، جمعیت قابل توجهی را به این منطقه و به‌ویژه شهر بندرعباس گسیل داشته و همین امر به تشکیل جوامع شهری با ثباتی منجر شده است. گفتنی است که در چند دهه اخیر به‌ویژه پس از وقوع جنگ‌های منطقه‌ای ایران - عراق و

کویت- عراق، سواحل هرمزگان و مخصوصاً " بندرعباس اهمیت راهبردی روزافزونی یافتند و با سیاست‌گذاری‌های اعتباری و مالی دولت، جمعیت زیادی از نقاط مختلف کشور به این منطقه کشیده شدند. این امر به تشکیل ساختار اجتماعی دوگانه‌ای به‌ویژه در شهر بندرعباس منجر شده است. جمعیتی که با در اختیار داشتن تخصص و سرمایه، تنها به دنبال اشتغال، استفاده از فرصت‌های اقتصادی و برای دریافت دستمزدهای مناطق بد آب و هوا، زندگی در این نقاط را پذیرفته‌اند. این جمعیت ناپایدار و غیربومی است و هروقت شرایط شغلی و خواست شخصی ایجاب کند، اقدام به ترک محل می‌نماید. جمعیت دیگر که از مشابهت شرایط زیستگاهی با مردم شهر و منطقه برخوردار است، با شروع فصل گرما و رکود فعالیت، به نقاط دیگر کوچ می‌کند. این الگو به دلیل ایجاد شرایط رقابتی سواحل شمالی خلیج فارس با سواحل جنوبی آن، به تدریج نسبت به گذشته اهمیت خود را از دست داده و کمتر مورد توجه قرار می‌گیرد. به‌ویژه آنکه نیازمندی‌های نیروی انسانی شیخ‌نشین‌ها با گذشته‌های نسبتاً " دور تفاوت یافته است. با وجود آن، هنوز تعداد قابل توجهی از جمعیت محدوده مطالعاتی با شیخ‌نشین‌های جنوب خلیج فارس ارتباط شغلی دارند. مجموعه شرایط فوق‌الگوهای متناوبی از مهاجرت را در محدوده مطالعاتی نشان می‌دهد. این الگوها براساس گزارش مرکز آمار ایران که بخشی از اطلاعات مستند آن در اسناد سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۷۵ منتشر شده، به قرار زیر می‌باشد:

- آخرین محل اقامت مهاجران

بررسی وضع مهاجرت به شهر بندرعباس براساس آخرین محل اقامت مهاجرین نشان می‌دهد که در فاصله ده سال از ۱۳۶۵ تا ۱۳۷۵ تعداد ۴۶۰۴۵ نفر به شهر بندرعباس مهاجرت کرده‌اند. از این عده ۲۵۹۷۶ نفر (۵۶/۴۱ درصد) مرد و ۲۰۰۶۹ نفر (۴۳/۵۸ درصد) دیگر زن بوده‌اند. این بررسی همچنین نشان می‌دهد که بیشترین تعداد واردشدگان به شهر بندرعباس در دوره مورد مطالعه با ۷۳۵۷ نفر (۱۵/۹۷ درصد) اختصاص به گروه سنی ۲۹-۲۵ ساله داشته و در رتبه‌های

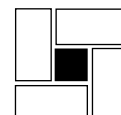

بعدی گروه‌های سنی ۲۰-۲۴ ساله، ۱۰-۱۴ ساله، ۳۰-۳۴ ساله و ۱۵-۱۹ ساله قرار داشته‌اند. این امر حاکی از آن است که درصد بسیار قابل توجهی از مهاجران وارد شده به شهر بندرعباس را افراد جوان واقع در سنین کار و اشتغال تشکیل می‌دهند. این گرایش به عبارتی دیگر، نشان می‌دهد که وجود زمینه‌های کار و اشتغال در محدوده مطالعاتی با توجه به مجموعه شرایط اقتصادی و اجتماعی موجود آن، مهمترین عناصر جذب مهاجران به بندرعباس می‌باشند. به بیان دیگر، این جاذبه و توانمندی توانسته است حدود ۶۶/۷۴ درصد از کل مهاجران وارد شده به بندرعباس را که بین ۱۵ تا ۴۵ سال داشته‌اند، شامل گردد.

به‌استناد نتایج سرشماری سال ۷۵، از کل مهاجران وارد شده به شهر بندرعباس بیش از ۶۵ درصد از کانون‌های شهری شهرستان‌های سایر استان‌ها بوده است. این نسبت با احتساب نسبت افرادی که از آبادی‌های شهرستان‌های سایر استان‌ها به بندرعباس مهاجرت کرده‌اند، رقمی حدود ۶۹/۲۳ درصد را تشکیل می‌دهد. این امر بیان می‌کند که بیشترین افراد مهاجر به بندرعباس را افراد در جستجوی کار سایر نقاط کشور تشکیل می‌دهد. مراتب بعدی را مهاجران آبادی‌های شهرستان محل سرشماری با ۸/۷۳ درصد و سایر شهرستان‌های استان هرمزگان با ۷/۲۷ درصد به خود اختصاص داده‌اند.

بررسی نسبت مهاجران وارد شده به شهر بندرعباس به تفکیک مرد و زن نیز نشان‌دهنده وضعیت یاد شده می‌باشد. در بین مردان و زنان نیز مهاجران شهرستان‌های سایر استان‌ها با نزدیک به ۷۰ درصد بالاترین رتبه را به خود اختصاص داده‌اند. ضمن اینکه اطلاعات موجود نشان می‌دهد که در بین مردان بیشترین مهاجران در گروه سنی ۲۵-۲۹ قرار گرفته‌اند که سهم ۱۶/۲۲ درصدی از کل مهاجران را به خود اختصاص می‌دهند. در بین زنان مهاجر نیز گروه سنی ۲۰-۲۴ با اختصاص ۱۵/۶۱ درصد از کل تعداد زنان مهاجر به خود، رتبه اول را دارا است. این وضع نشان

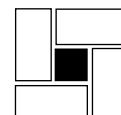

می‌دهد که جوانان بیشتر طالب مهاجرت به شهر بندرعباس بوده‌اند و به احتمال زیاد این مهاجرت‌ها بیشتر به شکل خانوار و در بین زوج‌های جوان اتفاق افتاده است.

- مدت اقامت مهاجران

بررسی اطلاعات و آمار موجود در ارتباط با مدت اقامت مهاجران وارد شده به شهر بندرعباس نشان می‌دهد که بیشترین تعداد مهاجران را افرادی تشکیل می‌دهند که از یکسال قبل در شهر اقامت دارند، رتبه‌های بعدی به مدت اقامت کمتر از یکسال و دو سال اختصاص دارد که ۱۳/۷۹ و ۱۲/۸۴ درصد مهاجران را تشکیل می‌دهند. مهاجرانی که از یکسال پیش در شهر بندرعباس اقامت دارند نسبت ۱۵/۵۵ درصد از کل مهاجران وارده شده به شهر را به خود اختصاص داده‌اند. کمترین تعداد مهاجران از نظر مدت اقامت شهر اختصاص به افرادی دارد که از ۹ سال، ۸ سال و ۷ سال پیش در محل اقامت گزیده‌اند. این امر حاکی از آن است که روند مهاجرپذیری در شهر بندرعباس در سال‌های اخیر به نسبت ده سال قبل، تشدید شده است. این گرایش در بین مردان و زنان نیز از وضعیت مشابهی برخوردار است. بیشترین تعداد مردان مهاجر با ۱۶/۶۸ درصد از یکسال قبل و ۱۴/۹۲ درصد از کمتر از یکسال قبل در محل اقامت کرده‌اند و بیشترین تعداد مهاجران زن نیز از یکسال قبل در شهر سکونت اختیار کرده‌اند. در بین زنان نیز رتبه‌های بعدی مدت زمان اقامت را مدت ۲ سال و کمتر از یکسال به خود اختصاص داده‌اند که به ترتیب ۱۲/۵۸ و ۱۲/۳۲ درصد از کل مهاجران زن را تشکیل می‌دهند.

بنا به نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۷۵ مرکز آمار ایران، بیشترین تعداد مهاجران وارده به شهر بندرعباس علاوه بر استان هرمزگان، به ترتیب مربوط به استان‌های تهران، فارس، کرمان، گیلان، خراسان، اصفهان، مازندران و کرمانشاه است. استان‌های دیگر کشور در مراتب بعدی قرار دارند. در جداول پیوست اطلاعات تفصیلی

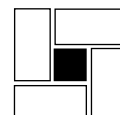

مهاجرت به شهر بندرعباس در فاصله سال‌های ۱۳۶۵ تا ۱۳۷۵ به تفکیک جنس، سن، مدت اقامت و آخرین محل اقامت نشان داده شده است.

- حاشیه نشینی

نکته مهم دیگری که در ارتباط با مسئله مهاجرت به شکل یک مسئله حاد اجتماعی در شهر بندرعباس ملموس و مشهود است، مسئله حاشیه‌نشینی با تمام عواقب و تبعات اجتماعی و فرهنگی آن می‌باشد. چنانچه گفته شد، در گذشته ساختار اجتماعی شهر متشکل از جمعیت مهاجر فصلی و جمعیت با ثبات بود که این ساختار سایر ویژگی‌های اجتماعی این سامان را تعیین می‌کرد. اکنون، ساختار جمعیتی شهر متشکل از جمعیت بومی و غیربومی است که عمده مهاجران و بخش قابل توجهی از بومیان فقیر با تحمل شرایط نامساعد زیستی در حواشی شهر در سکونت‌گاه‌های غیررسمی زندگی می‌کنند. وجود هردوی این جمعیت یعنی جمعیت غیربومی ناوابسته به شهر و جمعیت حاشیه‌نشین که هنوز در تقسیم کار اصلی شهر و در مجموعه تعاملات شهری جایی نیافته را می‌توان نشانه رونق اقتصادی، زنده بودن و گردش مالی گسترده در شهر دانست. همین شرایط اقتصادی است که به جذب هردوی آنها منجر شده است.

بنابراین، ساختار اجتماعی شهر بندرعباس دوگونه حاشیه‌نشینی را شکل داده است. گروه نخست، حاشیه‌نشینان غیربومی که دارای درآمد بالایی هستند و گروه دوم، حاشیه‌نشینان بومی که جزو کم درآمدترین افراد جامعه محسوب می‌شوند. از این دیدگاه حاشیه‌نشینی عبارت از نوعی سکونت است که پیوند بسیار سستی با متن جامعه برقرار می‌سازد و به دلیل بی‌تعلقی به آن جامعه، حاضر به سرمایه‌گذاری ثابت و ماندگار، مشارکت و ایجاد علایق سرزمینی نیست.

جدول شماره ۴: تعداد مهاجران وارد شده طی ۱۰ سال ۷۵-۱۳۶۵ به شهر بندرعباس برحسب جنس، سن و آخرین محل اقامت قبلی

شهرستان محل اقامت قبلی اظهار نشده است	خارج از کشور	شهرستان‌های سایر استان‌ها		شهرستان‌های استان محل سرشماری		سایر شهرستان‌های استان محل سرشماری		شهرستان محل سرشماری		جمع	جنس و سن
		آبادی	شهر	آبادی	شهر	آبادی	شهر	آبادی	شهر		
۲۶۰	۲۵۰۲	۱۷۶۵	۳۰۱۱۵	۱۸۵۴	۳۳۴۷	۴۰۲۲	۲۱۸۰	۴۶۰۴۵			مرد و زن
۱۲	۱۴۹	۶۷	۱۳۱۳	۶۷	۱۴۰	۲۲۲	۱۶۳	۲۱۳۳			۰-۴ ساله
۲۸	۳۲۶	۲۰۰	۳۳۶۶	۲۳۱	۲۸۴	۵۰۴	۳۴۲	۵۳۸۱			۵-۹ ساله
۳۳	۳۱۰	۲۱۵	۳۵۴۷	۲۴۱	۴۲۹	۵۳۲	۳۱۰	۵۶۱۷			۱۰-۱۴ ساله
۳۱	۳۱۷	۲۱۰	۳۰۴۱	۳۴۵	۵۲۸	۶۲۳	۳۳۸	۵۳۳۳			۱۵-۱۹ ساله
۳۸	۳۷۲	۲۸۴	۴۳۷۱	۲۸۵	۵۲۵	۵۹۶	۲۶۷	۶۷۳۸			۲۰-۲۴ ساله
۴۴	۳۱۴	۳۰۶	۵۰۵۸	۲۸۸	۴۴۸	۶۰۵	۲۹۴	۷۳۵۷			۲۵-۲۹ ساله
۳۰	۲۰۷	۲۱۲	۳۸۵۰	۱۸۱	۳۴۸	۳۸۵	۲۰۹	۵۴۲۲			۳۰-۳۴ ساله
۳۳	۱۵۶	۱۴۲	۲۶۳۳	۸۹	۲۶۰	۲۱۳	۱۷۵	۳۶۹۰			۳۵-۳۹ ساله
۱۱	۱۳۶	۶۹	۱۵۹۰	۴۷	۱۴۲	۱۱۷	۷۹	۲۱۹۱			۴۰-۴۴ ساله
۸	۶۷	۳۰	۷۳۵	۳۸	۵۵	۶۹	۳۹	۱۰۳۱			۴۵-۴۹ ساله
۱	۴۴	۸	۲۵۳	۱۴	۳۷	۳۵	۱۲	۳۹۴			۵۰-۵۴ ساله
۱	۲۶	۱۰	۱۳۸	۹	۱۵	۳۷	۱۳	۲۴۹			۵۵-۵۹ ساله
۰	۴۱	۴	۹۱	۵	۱۷	۳۲	۹	۱۹۹			۶۰-۶۴ ساله
۰	۳۷	۸	۱۳۷	۱۴	۲۹	۵۱	۳۰	۲۰۶			۶۵ ساله و بیشتر
۰	۰	۰	۳	۰	۰	۱	۰	۴			نامشخص
۱۳۴	۱۵۳۷	۱۰۲۲	۱۷۱۲۱	۱۰۳۰	۱۸۳۵	۲۱۳۸	۱۱۵۹	۲۵۹۷۶			مرد
۱۲۶	۹۶۵	۷۴۳	۱۳۹۹۴	۸۲۴	۱۵۱۲	۱۸۸۴	۱۰۲۱	۲۰۰۶۹			زن

جدول شماره ۵: نسبت مهاجران وارد شده طی ۱۰ سال ۷۵-۱۳۶۵ به شهر بندرعباس برحسب جنس و آخرین محل اقامت قبلی

جنس	جمع	شهرستان محل سرشماری		سایر شهرستان‌های استان محل سرشماری		شهرستان‌های سایر استانها		خارج از کشور	شهرستان محل اقامت قبلی اظهار نشده
		شهر	آبادی	شهر	آبادی	آبادی	شهر		
مرد و زن	۱۰۰/۰	۲/۷۳	۸/۷۳	۷/۳۷	۳/۴	۳/۸۳	۶۵/۴۰	۵/۴۳	۰/۵۸
مرد	۵۶/۴۱	۲/۴۶	۸/۳۳	۷/۰۶	۲/۹۶	۳/۹۳	۶۵/۹۱	۵/۹۲	۰/۵۳
زن	۴۳/۵۸	۵/۰۹	۹/۳۹	۷/۵۳	۴/۱۰	۳/۷۰	۶۴/۷۵	۴/۸۱	۰/۶۳

جدول شماره ۶: تعداد مهاجران وارد شده طی ۱۰ سال ۷۵-۱۳۶۵ به شهر بندرعباس برحسب جنس و مدت اقامت

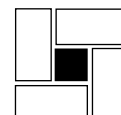
جنس	جمع	کمتر از ۱ سال	۱ سال	۲ سال	۳ سال	۴ سال	۵ سال	۶ سال	۷ سال	۸ سال	۹ سال	اظهار نشده
مرد و زن	۴۶۰۴۵	۶۳۴۸	۷۱۶۲	۵۹۱۱	۵۳۰۷	۴۵۸۴	۴۴۱۷	۳۳۵۶	۳۳۷۰	۲۸۸۰	۱۰۸۸	۱۶۲۲
مرد	۲۵۹۷۶	۳۸۷۶	۴۳۳۳	۳۳۸۷	۲۹۷۴	۲۵۳۶	۲۳۹۷	۱۷۷۶	۱۷۶۶	۱۴۷۶	۵۷۸	۸۸۷
زن	۲۰۰۶۹	۲۴۷۲	۲۸۲۹	۲۵۲۴	۲۳۳۳	۲۰۵۸	۲۰۲۰	۱۵۸۰	۱۶۰۴	۱۴۰۴	۵۱۰	۷۳۵

جدول شماره ۷: نسبت مهاجران وارد شده طی ۱۰ سال ۷۵-۱۳۶۵ به شهر بندرعباس برحسب جنس و مدت اقامت

جنس	جمع	کمتر از ۱ سال	۱ سال	۲ سال	۳ سال	۴ سال	۵ سال	۶ سال	۷ سال	۸ سال	۹ سال	اظهار نشده
مرد و زن	۱۰۰/۰	۱۳/۷۹	۱۵/۵۵	۱۲/۸۴	۱۱/۵۲	۹/۹۵	۹/۵۹	۷/۳۹	۷/۳۲	۶/۲۵	۲/۳۶	۳/۵۲
مرد	۵۶/۴۱	۱۴/۹۲	۱۶/۶۸	۱۳/۰۴	۱۱/۴۵	۹/۷۲	۹/۳۳	۶/۸۴	۶/۸۰	۵/۶۸	۲/۳۲	۳/۴۲
زن	۴۳/۵۸	۱۲/۳۲	۱۴/۱۰	۱۲/۵۸	۱۱/۶۲	۱۰/۲۵	۱۰/۰۶	۷/۸۷	۸	۷	۲/۵۴	۳/۶۶

نتایج مطالعات اسنادی و تاریخی حاکی از قدمت چند هزار ساله ناحیه فعلی بندرعباس می‌باشد. بنا به اسناد تاریخی موجود، پیشینه این ناحیه به زمان حکمرانی هخامنشیان می‌رسد که در ادوار بعدی تحت تأثیر عوامل مختلف جغرافیایی، سیاسی، اقتصادی و اجتماعی به شکل سکونتگاه روستایی و شهری درآمده است. در این میان نقش روستای "سورو" که در حال حاضر یکی از محلات شهر محسوب می‌گردد، از اهمیت درخور توجهی برخوردار است. این روستا از نقش بندری ویژه‌ای در قرن چهارم هجری برخوردار بوده است. از طرف دیگر اساس پیدایش شهر بندرعباس به‌عنوان یک نقطه سکونتی ارتباط مستقیمی با وجود جزیره هرمز دارد که در دوره یاد شده دارای اهمیت ویژه بوده و اهمیت آن در ارتباط با موقعیت استراتژیک و استعداد ارتباطی آن در زمینه بازرگانی و داد و ستد منطقه‌ای بوده است.

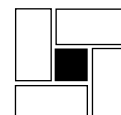
شهر بندرعباس تحت تأثیر عوامل مختلفی شکل کالبدی- فضایی امروزی خود را پیدا کرده است. صرف نظر از نقش مراکز جمعیتی همچون جزیره هرمز و روستای قدیمی سورو که در شکل‌گیری شهر بندرعباس از نقش درخور توجهی برخوردار بوده‌اند، عامل جغرافیایی و به‌ویژه وجود سواحل خلیج فارس و دریای عمان، عامل سیاسی به‌ویژه نقش دول استعمارگر در منطقه، عواملی همچون نقش ارتباطی و دریایی، نقش اجتماعی مهاجرت به منطقه، بندری بودن شهر و سایر عوامل مشابه، از اهم عوامل مؤثر در کم و کیف رشد و گسترش شهر بندرعباس در طول ادوار تاریخی بوده است. در این بین تحولات اجتماعی مؤثر بر بافت شهر و شیوه جدید تولید و زندگی اجتماعی، منجر به پیدایش بافت‌های نو و بافت‌های کهنه در سازمان فضایی شهر شده است و تحولات اجتماعی صدسال اخیر و به‌ویژه از سال‌های ۱۳۲۰ به بعد نقش اصلی را در شکل‌گیری سازمان فضایی شهر و بافت و محله‌بندی آن داشته است. محلاتی همچون میان‌شهر، لاری‌ها، اوزی‌ها، سیاه‌ها، کارگزاری، کله‌شاهی، سرریگ، کله‌پزان، کرتی، بلوچ‌ها، نظرآباد،

گورفرنگ، کنسولگری، سیمبالا، خواجه عطا، پشت‌بند، نای‌بند، گل‌کنی، پشت‌شهر و ... به ترتیب از اهم محلات قدیمی تا دوره جدید شهر بندرعباس هستند که یا معرف محل اجتماع مبدأ مهاجرت ساکنان، یا معرف محل اجتماع صاحبان حرف و مشاغل ساکنان و یا معرف موقعیت محله نسبت به شهر می‌باشند.

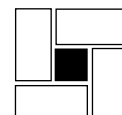
با توجه به مطالبی که در بخش پیشین در مورد عوامل مؤثر بر پیدایش محلات و وضعیت اجتماعی آنها گفته شد، می‌توان پنج منطقه مشخص را در شهر بندرعباس تشخیص داد که از حیث قدمت محله، نوع بافت و وضع ساکنان آن، از وضعیت نسبتاً متمایزی برخوردار هستند. این مناطق لزوماً یکپارچه نیستند، اما موقعیت‌های کمابیش خاصی را در فضای کالبدی شهر اشغال کرده‌اند. همگنی اجتماعی در این محلات بدین معنا هم نیست که اختلافات و تمایزات فرهنگی در داخل این مناطق موجود نیست، بلکه با توجه به عملکرد مسئله مهاجرت در شهر بندرعباس و مجموعه شرایط اقتصادی و اجتماعی این شهر به عنوان شهری بندری، تمایزات اساسی و ویژه‌ای را نیز در داخل مناطق تشخیص داده شده، به وجود آورده است. مناطق مذکور را می‌توان به شرح زیر مشخص نمود:

الف) منطقه مرکزی شهر: این منطقه محلات قدیمی و اولیه شهر را در خود جای می‌دهد و محلاتی همچون بازار، میان‌شهر، قلعه‌شاهی، کارگزاری، پشت شهر و سرریگ، اوزی‌ها، سیاه‌ها، کله‌پزان و ... در آن واقع شده‌اند. این منطقه تقریباً منطبق است بر شهر حدود سال ۱۳۰۰ هجری شمسی و محدود است از شرق به خورگورسوزان، از شمال به خیابان سیدجمال‌الدین اسدآبادی و پس از یک شکستگی در نزدیکی میدان شهدا، بلوار پاسداران، از غرب به انتهای محله پشت شهر و از جنوب به ساحل دریا. از ویژگی‌های محله بندی این منطقه، حرکت در جهت طولی دریا با توجه به ضرورت‌های شغلی مرتبط با دریا و فعالیت‌های دریایی بوده است. علت وجودی تقریباً تمامی این محلات دریا بوده و طبیعی است که فعالیت‌های اصلی گرایش به استقرار در کنار دریا

و در یک ردیف داشته باشند. وجود محله بازار نقش جمع‌کنندگی و محوری را در بین محلات این منطقه بازی کرده و تأثیر اقتصادی و اجتماعی خود را بر سایر محلات گذاشته است. به لحاظ قدمت سکونت در این منطقه، محلات میان‌شهر، لاری‌ها، اوزی‌ها، سیاه‌ها، کارگزاری، کله‌شاهی، سرریگ و کله‌پزان به ترتیب از قدیم به جدید شکل گرفته‌اند. ترکیب اجتماعی ساکنان این محلات عمدتاً "بومیان و بندرعباسی‌ها هستند، ولی همان‌طور که از نام محلات نیز پیداست افراد غیربومی نظیر لاری‌ها، هرمزگانی‌ها، خوزستانی‌ها و بلوچ‌ها نیز در آن سکونت دارند و در ارتباط با فعالیت‌های اقتصادی و بازرگانی مرتبط با دریا، ساکنان قدیمی آن را تشکیل می‌دهند. مشخصه ویژه این محلات در مقایسه با محلات مناطق دیگر شهر، انسجام و همبستگی اجتماعی آنها به لحاظ تاریخی و فرهنگی است.

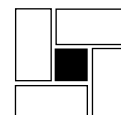
ب) منطقه شمال، شرق و غرب منطقه مرکزی شهر: این منطقه به صورت یک نوار قوس‌دار در شرق، شمال و غرب منطقه اول گسترده شده است و شامل محل‌هایی می‌باشد که به صورت خودرو و با شکل بومی در فاصله سال‌های ۱۳۰۰ تا ۱۳۵۰ شکل گرفته‌اند. در این میان نقش عوامل اجتماعی و فرهنگی و به ویژه تداوم مهاجرت‌های روستایی به شهر و شکل‌گیری سکونت‌گاه‌های حاشیه‌ای و یا اقماری محلات قدیمی شهر، از عوامل مهم تأثیرگذار بر شکل‌گیری سازمان فضایی آن بوده است. این منطقه بخش بزرگ شهر را تشکیل می‌دهد و به مناطق فرعی دیگر قابل تقسیم است. محلاتی همچون کنسولگری، فرهنگیان، سیم‌بالا، بلوچ‌ها، نظرآباد، گورفرنگ، گل‌کنی، سیدکامل، پشت‌بند و پشت‌شهر از اهم محلات واقع در این قسمت از شهر می‌باشند. مهمترین ویژگی این محلات صرف‌نظر از خصوصیات اقتصادی و اشتغال آنها که قبلاً "مورد اشاره قرار گرفت، پیدایش سکونت‌گاه‌هایی با منشاء مهاجرت روستایی در پیرامون محلات قدیمی می‌باشد.

پ) منطقه شمال شرق و شمال غرب شهر: این منطقه شامل دو قطعه جداگانه در شمال شرقی و شمال غربی منطقه بالا است و شامل محلاتی است که عمدتاً در سال‌های بعد از ۱۳۵۰ به وجود آمده‌اند. این محلات جزو محلات نسبتاً حاشیه‌ای شهر محسوب می‌گردند و از اهم آنها می‌توان به زیباشهر، چاهستان، آزادگان شمالی، نای‌بند در شمال شرق و محلاتی همچون کوی پلیس، کوی ملت، ۶۰۰ دستگاه، امیرآباد، ۲۲ بهمن و ... در شمال غرب شهر اشاره کرد. بیشتر این محلات در ارتباط با طرح‌های مدون شهری پدید آمده‌اند و ساخت اجتماعی و فرهنگی خاص خود را دارند. هرچند ساکنان اصلی این محلات عمدتاً در ارتباط با مشاغل خاص و کارکنان برخی سازمان‌ها و ادارات پدید آمده‌اند، ولی در حال حاضر ترکیب اجتماعی آنها دچار دگرگونی شده و مخصوصاً پیرامون آنها را سکونتگاه‌های خاص مهاجران روستایی و شهری سایر نقاط کشور و خود استان و شهرستان پرکرده‌اند. در برخی از این محلات می‌توان شاهد برخی کجروی‌های اجتماعی مغایر با ارزش‌های اجتماعی مقبول جامعه بود.

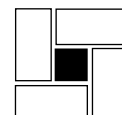
ت) منطقه شمال بلوار جمهوری اسلامی (شمال کمربندی): در شمال بخش مرکزی منطقه دوم (شمال بلوار جمهوری اسلامی) قرار دارد و بر مبنای موقعیت خود به محله شمال کمربندی معروف است و مملو از بناهایی است که از ابتدای سال‌های ۱۳۵۰ به بعد به تدریج و از آغاز انقلاب اسلامی به سرعت، بدون طرح خاصی و در بافتی نامنظم ساخته شده‌اند. مطابق پیش‌بینی طرح جامع، این بلوار به عنوان محور محدود کننده رشد کالبدی و فیزیکی شهر تا سال ۱۳۷۰ بوده است، ولی تحولات بعدی نشان داد که به عاملی برای گسترش شهر و پیدایش هسته‌های سکونت با ویژگی حاشیه‌نشینی و محلات اقماری مبدل گشت. در حال حاضر محلات واقع در این قسمت از شهر، از کانون‌های سکونت حاشیه‌ای شهر با خصوصیات ویژه این قبیل محلات شهری محسوب می‌گردند.

ث) منطقه شرق شهر: جهات توسعه شهر در دهه اخیر عمدتاً از طرف شرق شهر و جاده میناب صورت گرفته است. پیدایش محلات نوساز و گسترش محلات واقع در این قسمت از شهر، همگی مؤید جهت اصلی توسعه فیزیکی شهر در این قسمت می‌باشند. این قسمت تا سال ۱۳۶۱ خارج از محدوده شهر محسوب می‌گردید. این منطقه شامل کوی‌ها و مجتمع‌های پراکنده‌ای است که غالباً با طرح‌های مدون و مطابق با اصول شهرسازی طی دو دهه اخیر پدید آمده‌اند. از مهمترین محلات واقع در این قسمت می‌توان به گلشهر شمالی و جنوبی، نخل ناخدا، محل سکونت کارکنان فرودگاه و دیگر محلات تازه ساز اشاره کرد که ترکیب اجتماعی جمعیت ساکن در آنها عمدتاً در ارتباط با مشاغل مربوطه می‌باشد و محلاتی مثل گلشهر شمالی و جنوبی محل سکونت افراد اداری و تکنوکرات شهر می‌باشند.

ساختار اجتماعی و فرهنگی مردم محدوده مطالعاتی و شهر بندرعباس تحت شرایط تاریخی، اقتصادی، اجتماعی، جغرافیایی و طبیعی در طول سده‌های گذشته شکل گرفته و در فرایند تاریخی شهر همراه با دگرگونی‌های اقتصادی و اجتماعی سده اخیر، دستخوش تغییرات و دگرگونی‌هایی شده است. زبان، دین، مذهب، آیین‌های اجتماعی و سایر رفتارها و کنش‌های فرهنگی مردم در ارتباط مستقیم با جریان آمد و شد و اختلاط اقوام مختلف ایرانی و غیر ایرانی، الگوهای امروزی خود را در حیات اجتماعی مردم پیدا کرده است. وجود کلمات غیرایرانی و به‌ویژه عربی، هندی، آفریقایی و غیره در گویش بندری و زبان محاوره ساکنان شهر، همچنین تداوم برگزاری آیین‌هایی همچون اهل هوا و موارد مشابه همگی بیانگر تأثیر دیرپای مجموعه شرایط تاریخی گفته شده می‌باشد که امروز به عنوان کنش‌های ویژه فرهنگی و اجتماعی مردم سواحل جنوب و از آن جمله ساکنان شهر بندرعباس مشهود و مطرح می‌باشد.

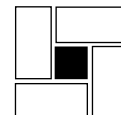
ساکنان محدوده حوزه مطالعه عمدتاً به زبان فارسی و گویش‌های بندری و محلی و عده‌ای نیز عربی تکلم می‌کنند. پیرو دین مبین اسلام و مذهب شیعه دوازده امامی هستند و همچون سایر

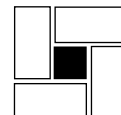
مردم کشور، خود را مقید به انجام فرایض دینی و مذهبی می‌دانند. در عین حال باور به برخی آیین‌ها، خرافات و رفتارهای اعتقادی که احتمالاً با مبانی دینی و مذهبی موجود همخوانی لازم را ندارد، ریشه در تفکر اسطوره‌ای بر بستر همان شرایط ویژه مورد اشاره دارد و امروزه نیز از کارکرد خاصی در زندگی اجتماعی ساکنان و به‌ویژه بومیان دارد.

اطلاعات و آمار موجود نشان می‌دهد که بیش از ۸۷ درصد جمعیت ۶ ساله و بیشتر بندرعباس باسواد هستند. این شاخص در بین مردان و زنان به ترتیب به ۹۰/۲ و ۸۳/۹ درصد می‌باشد. سطح پوشش تحصیلی جمعیت در حال تحصیل شهر نیز شاخص‌های قابل توجهی را نشان می‌دهد نزدیک به ۴۳ درصد از جمعیت در حال تحصیل شهر در مقطع ابتدایی و بیش از ۲۸ درصد در دوره راهنمایی و نزدیک ۲۱ درصد در مقطع متوسطه به تحصیل اشتغال دارند. ضمن اینکه بیش از ۵/۵ درصد از افراد شاغل به تحصیل را افرادی تشکیل می‌دهند که در مراکز عالی تحصیلی مشغول تحصیلات می‌باشند.

از جمله مسائل اجتماعی ویژه بندرعباس مقوله مهاجرت است که از ادوار پیشین به اشکال مختلف در حیات اقتصادی و اجتماعی این شهر نقش به‌سزایی داشته است. اساساً پیدایش تعداد قابل توجهی از محلات و کانون‌های حاشیه‌نشین شهر ارتباط مستقیمی با امر مهاجرت دارد و از طرفی شرایط ویژه اقلیمی، موقعیت جغرافیایی، نقش عملکردی شهر، نزدیکی به سواحل و جزایر و مجموعه عوامل مشابه دیگر، شرایطی را فراهم ساخته است تا افراد از نقاط مختلف کشور و حتی خارج از کشور دست به مهاجرت به این شهر بزنند. زندگی پرتب و تاب اقتصادی و توانمندی‌های اشتغال‌زایی آن از اهم عناصر جاذب جمعیت آماده کار به این منطقه می‌باشد. نتایج مطالعات نیز نشان می‌دهد که متناسب با دگرگونی‌های اقتصادی و اجتماعی و سیاسی، الگوهای مهاجرت نیز دستخوش تغییرات شده است. به‌طور مشخص پس از پایان جنگ تحمیلی، الگوی مهاجرت در ساختار اجتماعی شهر بندرعباس را می‌توان بدین صورت تحلیل کرد:

- در گذشته الگوی مهاجرت، مهاجرت نیروی فعال در سن کار مردان با همراهی تعداد کمتری از اعضای خانواده بود. اکنون غلظت و اهمیت این الگو کاهش یافته است و در مقابل به تعداد موارد مهاجرت خانوادگی افزوده شده است.
- الگوی مهاجرت خانوادگی ناشی از تأثیر میزان مشارکت سایر نقاط استان هرمزگان و استان‌های مجاور و مشابهت‌های اقلیمی، آب و هوایی، اجتماعی و فرهنگی آنها با بندرعباس است. این امر به ثبات جمعیت و ماندگاری آنها کمک می‌کند.
- الگوی مهاجرت خانوادگی با شرایط ذکرشده، نیازمندی به سرپناه خانوادگی را به سرعت افزایش می‌دهد که در صورت نبود تقاضای مؤثر برای مسکن متعارف و فقدان برنامه‌ریزی برای اسکان آنها، به حاشیه‌نشینی و سکونت غیررسمی منجر می‌شود.
- سهم مهاجران استان‌های دوردست هرچند کمتر از ده‌های گذشته است، ولی باز هم بر ساختار اجتماعی شهر و شکاف میان جمعیت بومی و غیربومی تأثیر می‌گذارد.
- مهاجران از استان هرمزگان و استان‌های همجوار بیشتر، از گروه‌های غیرماهر و کم درآمد هستند. افزایش سهم این مهاجران به معنای افزایش سهم اقشار کم درآمد از کل جمعیت شهر و این به معنای زمینه بیشتر برای حاشیه‌نشینی و گسترش فضاهای اسکان غیررسمی می‌باشد.

منابع و مأخذ

- ۱- آمار نامه استان هرمزگان، ۱۳۷۸، مرکز آمار ایران
- ۲- راهنمای جامع ایرانگردی استان هرمزگان، نشر ایران گردان، ۱۳۷۹
- ۳- طرح توانمندسازی اسکان غیررسمی در بندرعباس، پژوهشکده علوم انسانی و اجتماعی جهاد دانشگاهی، ۱۳۸۱
- ۴- طرح جامع بندرعباس، مهندسان مشاور شارستان، ۱۳۶۴
- ۵- وجه تسمیه شهرهای ایران، نشر میعاد، حسین توکلی مقدم، ۱۳۷۵
- ۶- نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن استان هرمزگان سال ۱۳۷۵، مرکز آمار ایران

